

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ *Pflicht* / ОБОВ'ЯЗОК У РОМАНАХ ТОМАСА МАННА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ “БУДДЕНБРОКИ” ТА “ЧАРІВНА ГОРА”)

Наталія Корольова

Об'єктом дослідження у статті є поняття *Pflicht* / *обов'язок* у романах Т. Манна “Будденброки” та “Чарівна гора”, **предметом** – лексичні засоби, які відображають особливості його сприйняття персонажами творів. **Завдання** дослідження полягає в інтерпретації лексичних засобів з **метою** встановлення лексико-семантичного поля даного поняття та виокремлення його ядра та периферії.

Актуальність статті полягає в орієнтації її проблематики на сучасну парадигму лінгвістичної думки щодо взаємозв'язку мови, культури та мислення народу. **Новизну** матеріалу визначає виокремлення лексики, яка містить імпліцитну чи експліцитну вказівку на особливості відображення поняття *Pflicht* / *обов'язок* у свідомості персонажів творів. **Матеріалом** аналізу слугує мова романів Т. Манна “Будденброки” та “Чарівна гора”.

На сучасному етапі розвитку мовознавства однією з першочергових є проблема визначення спільної для мови і культури онтологічної платформи [6, с. 6]. Для цього необхідно вивчати мовні одиниці як засіб збереження і передачі ментальності носіїв мови, а також як засіб, який цю ментальність продукує [7, с. 58].

Поняття обов'язку належить до системи важливих категорій буття людини. Г.В. Єлохова зазначає, що у формуванні змісту поняття *Pflicht* / *обов'язок* як важливої складової системи ціннісних та соціальних орієнтирів суб'єктів ментальності німецького народу беруть участь правові, культурні та етичні чинники [1, с. 7].

У романах Т. Манна поняття *Pflicht* / *обов'язок* реалізує себе як сприйняття необхідності виконання або – навпаки – невиконання тих чи інших дій та займає одне із ключових та базисних місць у системі цінностей персонажів.

Відображення поняття *Pflicht* / *обов'язок* у свідомості персонажів роману “Будденброки” реалізує себе в аспекті *обов'язку перед родиною* та / або *обов'язку перед фірмою*. Ядром лексико-семантичного поля є лексема *die Pflicht* (обов'язок), периферію формують мовні одиниці, семантика яких, залежно від контексту, відображує опис, характеристику, обґрунтування зазначених аспектів.

Сприйняття обов'язку як наявності певних зобов'язань стосовно власної родини репрезентовано у романі як усвідомлення членами сім'ї необхідності певної діяльності або утримування від неї з метою забезпечити стабільність становища родини у суспільстві, гарантувати її фінансову та соціальну забезпеченість. У часопросторі роману складно чітко розмежувати принципові відмінності в аспектах сприйняття обов'язку як зобов'язання стосовно родини або фірми. Можна припустити, що відсутність однозначних меж пояснюється особливостями сприйняття власної справи представниками суспільного прошарку вищої буржуазії, до якого належить родина Будденброків. Фірма є сімейною власністю, по спадковості переходить від батька до сина, і тому усвідомлення обов'язку перед нею практично зливається у свідомості суб'єктів твору із зобов'язаннями щодо родини, не суперечачи їм. Ядром лексико-семантичного поля є іменник *die Pflicht*. Складовими периферії виявляють себе мовні одиниці, які характеризують специфіку сприйняття даного поняття та його відображення у свідомості персонажів твору.

Наведений нижче приклад дає можливість виокремити складові лексико-семантичного поля поняття в аспекті *обов'язку перед родиною* – усвідомлення членами сім'ї необхідності вдалого шлюбу як частини продовження родинних традицій. Лексика підтверджує зазначене:

- „Wie dein Vater dir sagte: du hast Zeit zur Überlegung“, - fuhr die Konsulin fort. „Aber wir müssen dir zu bedenken geben, daß sich eine solche Gelegenheit, dein Glück zu machen, nicht alle Tage bietet, und daß diese Heirat genau das ist, was Pflicht und Bestimmung dir vorschreiben. Ja, mein Kind, auch das muß ich dir vorhaften. Der Weg, der sich dir heute

eröffnet, ist der dir fortgeschriebene, das weißt du selbst recht wohl... [8, S. 99].

Спостереження за мовою роману дало можливість виокремити лексичні одиниці, семантичні та прагматичні характеристики яких визначають їх як складові лексико-семантичного поля у зазначеному контексті, оскільки вони містять експліцитну або імпліцитну вказівку на ставлення до обов'язку суб'єктів твору. Такими лексемами є іменник: *die Bestimmung*; дієслова: *müssen*, *vorschreiben*, *vorhaften*. У змісті зазначених слів міститься передбачення доцільності виконання певної дії в майбутньому, цим самим стверджується необхідність її реалізації у певний час та певними суб'єктами. Можемо припустити, що в описаному контексті вони характеризують обов'язок як необхідність виконання передбачених становищем сім'ї дій для забезпечення її соціального та фінансового блага.

Ще одним аспектом відображення поняття *Pflicht* / *обов'язок* у свідомості персонажів є *обов'язок перед фірмою*, який близько перетинається у романі із зобов'язаннями перед родиною. Лексична реалізація цього аспекту здійснюється на основі мовних одиниць, семантика яких, відповідно до контексту, корелює з усвідомленням його персонажами твору. У наведеному нижче прикладі відображена розмова двох братів, один з яких відмовляє у фінансовій допомозі іншому, оскільки це зашкодить репутації фірми та суперечить його зобов'язанням перед нею:

Ich habe dir in diesem schweren und ernsten Augenblick meine Hand als Bruder gereicht; was aber geschäftliche Dinge betrifft, so kann ich dir nur als Chef der ehrwürdigen Firma gegenüberstehen, deren alleiniger Inhaber ich heute geworden bin. Du kannst nichts von mir gewärtigen, was den Verpflichtungen widerspricht, die mir diese Eigenschaft auferlegt; meine sonstigen Gefühle müssen schweigen [8, S. 68].

До складових лексико-семантичного поля належать іменник *die Verpflichtungen*, прикметник *geschäftlich*, дієслова *auferlegen* та *müssen*. Ці мовні

одиниці відображають розуміння суб'єктами твору обов'язку перед фірмою як прерогативного стосовно братерських почуттів.

Відображення поняття *Pflicht* / *обов'язок* у романі “Чарівна гора” характеризується кореляцією з основним аспектом його розуміння персонажами твору – *обов'язком перед зовнішнім світом*. Під поняттям “зовнішній світ” розуміються як обставини та фактори соціально-культурних реалій, так і люди, що оточують персонажів.

Враховуючи специфіку роману “Чарівна гора”, видається доцільним звернути увагу на таку його складову, як перебування у санаторії, де переважно й формується часопростір твору.

У наведеному прикладі йдеться про відчуття Ганса Касторпа, головного героя роману, стосовно необхідності виконувати певні процедури та здійснювати вчинки як пацієнт санаторію:

Etwas wie Pflichtgefühl war dabei, außer jener Ferien-Verantwortungslosigkeit des Reisenden und Hospitanten, der sich gegen keinen Eindruck verhärtet und die Dinge an sich herankommen lässt, in dem Bewußtsein, daß er morgen oder übermorgen wieder die Flügel lüften und in die gewohnte Ordnung zurückkehren wird: - etwas wie eine Gewissensvorschrift also, und zwar, um genau zu sein, die Vorschrift und Mahnung eines irgendwie schlechten Gewissens, bestimmte ihn, dem Italiener zuzuhören... [9, S. 218].

Мовними складовими, які формують лексико-семантичне поле поняття у зазначеному контексті, є іменники *das Pflichtgefühl*, *das Bewusstsein*, *die Ordnung*, *die Gewissensvorschrift*, *die Vorschrift*, *die Mahnung*, *das Gewissen*, дієслова *bestimmen*, *zurückkehren*. Семантика зазначених лексем містить імпліцитну вказівку на розуміння почуття обов'язку в межах необхідності дотримуватись приписів внутрішніх переконань та порядку зовнішнього світу. Навколишній світ у цьому текстовому фрагменті виступає у вигляді порядку життя санаторію, який у часопросторі роману відіграє важливу роль. Зовнішнє спрямування відчуття обов'язку підтверджується контекстуальною кореляцією лексем, які

спрямовані на визначення необхідності виконувати усі передбачені призначеним лікуванням приписи.

Отже, сприйняття поняття *Pflicht* / *обов'язок* персонажами роману “Будденброки” об’єктивовано за допомогою мовних одиниць – складових його лексико-семантичного поля. Їх семантика вказує на розуміння цього поняття як зовнішньої (належність до родини, призначення на певну посаду), так і внутрішньої (усвідомлення необхідності забезпечити благо сім’ї, процвітання фірми) необхідності виконання певних дій. Спостереження за матеріалом роману “Чарівна гора” дозволило припустити, що у свідомості персонажів твору домінує необхідність виконання обов’язку перед зовнішнім світом.

Перспективою даної статті є дослідження інших публіцистичних та художніх творів Томаса Манна з метою поглиблення знань про ментальні риси німецького народу.

Література: 1. Елохова Г.В. Семантика эгоцентрических категорий: Pflicht и ее актуализация в современном немецком языке. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук: 10.02.04 “Германские языки”. Галина Владимировна Елохова; Абаканский государственный университет – Абакан, 2006. – 21 с. 2. Історія європейської ментальності. Серія: Культурологія / за редакцією Петера Дінцельбахера. – К.: Літопис, 2004. – 722 с. 3. Карасик В. И. Этноспецифические концепты / Владимир Ильич Карасик // Введение в когнитивную лингвистику. – 2005. – № 6. – С. 61–105. 4. Мезенин С. М. Образность как лингвистическая категория / С. М. Мезенин // Вопросы языкознания. – 1983. – № 6. – С. 121–126. 5. Нечепорук Е.И., Федоров А.А., История зарубежной литературы XX века: 1917-1945. / Евгений Иванович Нечепорук, Александр Александрович Федоров, М.: Джерело, 1984. – 322 с. 6. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя: Прем’єр, 2008. – 322 с. 7. Флакман А. А. Немецкий язык как отражение ментальности его носителей: Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук: 10.02.04 “Германские языки” / Анна Александровна Флакман; Нижегородский государственный лингвистический университет имени Н. А. Добролюбова – Нижний Новгород, 2005. – 215 с. 8. Mann Th. Buddenbrooks. Verfall einer Familie / Thomas Mann. – Moskau: Verlag für fremdsprachige Literatur, 1956. – 735 S. 9. Mann Th. Der Zauberberg. – Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag GmbH, 1994. – 703 S.

СИНТАКСИЧНИЙ КОНЦЕПТ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Наталія Корольова

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

(Івано-Франківськ, Україна)

Об'єктом дослідження у статті є синтаксичний концепт як елемент когнітивного підходу до вивчення взаємозв'язку мови та мислення людини, предметом – особливості його інтерпретації сучасними лінгвістичними студіями. Завдання дослідження полягає в огляді праць, присвячених аналізу зазначеного поняття з метою встановлення наявних тенденцій щодо його трактування.

Антропоцентрична парадигма мовознавства останньої третини ХХ століття сприяла формуванню когнітивної лінгвістики, представники якої зосереджені на виявленні концептів як ментальних утворень і їх реалізації вербальними і невербальними засобами. При досить активному науковому інтересі до лексичних і фразеологічних концептів синтаксичним їх репрезентантам приділяється поки недостатньо уваги, що й формує актуальність нашого дослідження.

Представники когнітивної лінгвістики вважають, що кожна мова відображає певну систему концептів, за допомогою якої носії мови сприймають, структурують, класифікують та інтерпретують потік інформації, що надходить з навколишнього світу. Вступаючи у різноманітні відносини, концепти формують систему ментальних образів. Сукупність концептів утворює концептосферу, на основі якої можна окреслити ментальні моделі дійсності, що відображається в мовній свідомості і в мові конкретних носіїв [3, с. 109-115].

Як зазначає О.А. Селемєнєва, синтаксичні концепти вже давно привертати увагу дослідників, фігуруючи у їх роботах під різними назвами (типовий зміст, типове значення пропозиції, семантична модель, семантична структура) (роботи Н.Д. Арутюнової, Г.А. Золотової) [20, с. 123].

Теорія синтаксичних концептів певною мірою опирається на положення концептуальної семантики Р. Джекендоффа, який стверджував, що “концепти, які репрезентується пропозицією, можуть бути описані на основі певного набору ментальних примітивів і ... принципів комбінування цих примітивів” (Jackendoff 1991) [Цит. по: 21, с. 27]. Основою для всіх подальших досліджень у цій сфері стала монографія Г.А. Волохіної і З.Д. Попової “Синтаксичні концепти російського простого речення”, що вперше була опублікована у 1999 році [6].

Дослідниці припускають, що кожне висловлювання містить в собі позиційну схему, яка відображає денотативну ситуацію, про яку йде мова, так звану пропозицію. Пропозиція складається з окремих компонентів смислу – актантів та ситуантів – і відносин між ними. Автори зазначають, що “для тих смислів, які висловлюються досить часто, виробляються спеціальні формальні засоби. Такими засобами заповнюються позиції, що представляють суб'єкт і предикат судження. Узагальнені смисли – пропозиції, зафіксовані конкретними словоформами, стають вже мовними, категоріально-системними пропозиціями” [6, с. 7]. Одночасно підкреслюється те, що в пропозиції немає ні головних, ні другорядних компонентів. До таких компонентів належать, наприклад, діяч, дія, інструмент, об'єкт дії, час, місце дії і т. п.). В плані вираження пропозиція може бути передана різними способами: різними лексичними одиницями (синонімами) або різними синтаксичними структурами (напр. ранок був сонячним, був сонячний ранок, вранці було сонячно, вранці світило сонце) [Там само].

Базисом об'єднання структурних схем простого речення в єдине синтаксичне поле автори вважають синтаксичний концепт, на основі якого вони встановлюють певні системні відносини синтаксичних структур. При цьому підкреслюється той факт, що пропозиція конкретного висловлювання не прирівнюється до пропозиції, що виражається структурною схемою, тобто типової пропозиції [6, с. 80]. З.Д. Попова зазначає, що концентрована у структурній схемі простого речення типова пропозиція належить до семантичного простору мови. Пропозиція певного висловлювання містить конкретні лексичні одиниці, тоді як типова пропозиція окреслює клас висловлювань і відображає не окрему ситуацію, а певний її тип. Тип тої чи іншої ситуації реалізується як один із виділених свідомістю людини класів відношень, для позначення якого у мові вироблена конкретна структурна схема речення. Поняття типової пропозиції певною мірою близьке до поняття пропозиційної функції зі змінними, які набувають індивідуальних значень у конкретному висловлюванні. Саме типова пропозиція і співвідноситься з синтаксичним концептом [15, с. 82].

У праці “Синтаксичні концепти російського простого речення” З.Д. Попова та Г.А. Волохіна виділяють вісім синтаксичних концептів: 1. буття об'єкта, 2. буття ознаки об'єкта, 3. інобуття об'єкта, 4. самостійне переміщення агенса, 5. агенс впливає на об'єкт, 6. мовленнєво-мисленнєва діяльність людини, 7. пацієнс зазнає стану, 8. небуття об'єкта. На синтаксичному рівні ці концепти об'єктивуються синтаксичним знаком – структурною схемою простого речення. Існування сукупності ознак, які характеризують концепт визначає можливість його кодування різними мовними засобами, у випадку синтаксичних концептів – сукупністю призначених для цього ССПР. Кожна ССПР реалізує якщо не всі, то принаймні певну групу ознак. Комплекс ССПР, які об'єктивують певний концепт, формує його синтаксичне поле із своїм ядром і периферією [6, с. 23; 7, с. 58].

Структурна схема простого речення розуміється у цьому контексті як знак, означуваним якого є концепт, або типова пропозиція, що відображає мисленнєвий образ типізованої мікроситуації позамовної дійсності [Там само]. Склад ССПР формується певними компонентами – словоформами, що позначають учасників ситуації (суб'єктивів та об'єктивів), та предикатною словоформою, що встановлює характер предикативних відносин між ними. Основою ССПР є суб'єктно-предикативне утворення, яке не тільки виражає граматичне значення речення, але й формує певний його тип (Г.А. Золотова, З.Д. Попова). Провідна роль у формуванні схеми належить предикативу, тоді як включення об'єктних словоформ в ССПР (обов'язкове оточення предикативу) диктується відносинами, які ним виражаються [3, 5, 6, 7, 20].

Працюючи над структурно-семантичним аспектом простих речень у російській мові дослідниця О.А. Селеменєва виокремила синтаксичний концепт “стан природи”, та довела можливість його мовної репрезентації за допомогою сукупності структурних схем простих речень. Крім того, вчена виділяє т. зв. спеціалізовані та неспеціалізовані структурні схеми. На відміну від спеціалізованих, неспеціалізовані схеми формують периферію синтаксичного поля “стан природи” та демонструють можливості його репрезентації за допомогою схем, які об'єктивують інші концепти [20, с.123-127].

Варто згадати також роботи Марії Михайлівни Буліної, присвячені семантико-прагматичному аспекту слова як функціональної складової синтаксичної єдності. Дослідниця зазначає, що слово, володіючи лексичним значенням, реалізує його в складі синтаксичних одиниць. Така мовна одиниця є не лише структурним, але й смисловим елементом. У форматі речення слова перестають існувати як окремі лексичні одиниці, вони вступають в предикативні відносини для створення смислової єдності. Задля досягнення цієї мети важливо

враховувати смисловий потенціал і структуру висловлювання [3, с. 109-115]. Тому, стверджуючи доцільність та легітимність виокремлення синтаксичного концепту як складової когнітивного підходу, дослідниця дефінує його наступним чином: “Синтаксичний концепт – це скорочена назва поняття концепт, що об’єктивується (вербалізується, репрезентується) синтаксичними засобами” [Там само].

Дещо іншої точки зору дотримується С.Є. Кузьміна, висловлюючи припущення про композитарну природу концепту загалом та синтаксичного концепту зокрема. Дослідниця припускає існування складних концептів, які об’єднують простіші концепти або виражають певне відношення між ними. Синтаксичний концепт поєдує в своїй структурі базові концепти суб’єкта, об’єкта, дії, властивості, місця та ін., які належать до числа “примітивних концептуальних категорій”, або “семантичних частин мови”. Наприклад, синтаксичний концепт “розташування предмета в просторі” організовується наступними елементарними смислами: “хтось / щось (суб’єкт)”, “бути (існувати)”, “місце” [12, с. 87-90]. Різні ситуації на основі їх онтологічних відмінностей розмежовуються свідомістю носіїв мови. Кожна дискретна ситуація співвідноситься із певним її типом. Тому існування синтаксичного концепту, є, на думку дослідниці, результатом взаємопов’язаних процесів концептуалізації і категоризації дійсності [11, с. 74-77].

Крім того, цікавою видається гіпотеза С.Є. Кузьміної про існування синтаксичних метафоричних концептів, що співвідносяться з переносними значеннями структурних схем, утворених шляхом метафоричного перенесення від їх “буквальних значень”. Дослідниця розмежовує поняття концептуальної метафори і метафоричного концепту, трактуючи концептуальну метафору як когнітивний механізм, за допомогою якого відбувається концептуалізація певної складової частини людського досвіду, а метафоричний концепт = як результат процесу концептуалізації, тобто осмислення тієї чи іншої області дійсності. С.Є. Кузьміна припускає, що в результаті реалізації механізму концептуальної метафори пропозицією, що побудована за певною структурною схемою, репрезентується метафоричний синтаксичний концепт [12, с. 87-90].

Різницю між концептуальною та синтаксичною (мовною) структурою пропозиції та екстралінгвістичною ситуацією можна простежити у дефініції, яку пропонує Л.А. Фурс: “синтаксично репрезентований концепт поєднує максимально абстраговані компоненти сенсу, що концентрують у структурованому вигляді знання про світ і про мову та репрезентують їх у пропозиційній формі”. Тобто, на думку дослідниці, концепт поєднує в своїй структурі максимально узагальнену інформацію про відносини між об’єктивними сутностями у вигляді схеми “суб’єкт дії – дія – об’єкт дії”, при цьому кожен компонент цієї схеми спроектований на структуру пропозиції. Конструкція пропозиції співвідноситься з референтом, тобто ситуацією об’єктивної дійсності за допомогою концепту, що має вигляд пропозиційної структури [21, с. 21-50].

А.М. Приходько, працюючи над проблемою типологізації концептів, не погоджується з виокремленням поняття “синтаксичний концепт”. Вчений зазначає, що “синтаксичними концептами називають “типову” пропозицію, яка зафіксована конкретною структурною схемою простого речення, те відношення, яке спіймано мовцем як типове (відношення буття, інобуття, небуття [16, с. 31]”. Дослідник вважає, що правомірність виділення синтаксичних концептів є досить дискусійною, оскільки пропозиція має лише одну із трьох необхідних для концепту складових – понятійну (денотат ситуації). Перцептивно-образний та ціннісний конституенти є, на думку А.М. Приходька, недоведеними. Вчений зазначає, що “введення до наукового обігу поняття “синтаксичний концепт” виступає, по суті, термінологічною грою, у

якій усталені граматичні явища (пропозиція, речення) отримують інші ярлики” [19, с. 92, 9, с. 82-85].

Отже, на сьогоднішній день можна виокремити декілька підходів до визначення синтаксичного концепту. Синтаксичним концептом вважають концепт, що об’єктивується синтаксичними одиницями, а також інформацію про тип ситуації (сукупність предметів і відношень, що їх об’єднують), що репрезентується структурною схемою речення, і представлена у вигляді типової пропозиції (структурованої сукупності смислів), до якої мислення людини відносить фрагмент дійсності, що спостерігається нею. Кваліфікація ситуації реальної дійсності як того чи іншого типу відносин реалізується мовцем відповідно до психологічних законів сприйняття інформації із зовнішнього світу.

Література: 1. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: (Курс лекций по англ. филологии): Учебное пособие. / Николай Николаевич Болдырев. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р.Державина, 2000. – 123 с. 2. Болдырев Н.Н. Концепт и значение слова / Николай Николаевич Болдырев // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Сборник науч. статей [Науч. ред. И.А. Стернин]. – Воронеж: Воронеж гос. ун-т, 2001. – С.25-36. 3. Булынина М.М. Проблема синтаксического концепта / Марина Михайловна Булынина // Язык и культура. – Новосибирск: «Центр развития научного сотрудничества», 2015. – С. 109-115. 4. Булынина М.М. К проблеме динамики синтаксического концепта во взаимодействии с его лексико-фразеологическим воплощением / Марина Михайловна Булынина // Междунар. конгресс по когнитивной лингвистике: Сб. мат-лов 26-28 сентября 2006 г. / Отв. ред Н.Н. Болдырев. – Тамбов: Тамбов. гос. ун-т им. Г.Р. Державина, 2006. – С. 288-290. 5. Волохина Г.А. Синтаксические концепты русского простого предложения / Галина Александровна Волохина, Зинаида Дмитриевна Попова. – Воронеж: ВГУ, 1999. – 193 с. 6. Золотова Г.А. Синтаксические основания коммуникативной лингвистики / Галина Александровна Золотова // ВЯ. – 1988. – № 4. – С. 52-58. 7. Казарина В.И. Синтаксический концепт “состояние” в современном русском языке (К вопросу о его формировании). Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук: 10.02.01. “Русский язык”. Валентина Ивановна Казарина; Воронежский государственный университет – Воронеж, 2003. – 429 с. 8. Карамешева И.Д. Дискусійність виокремлення “синтаксичного концепту” в сучасних лінгвокогнітивних дослідженнях / Ірина Дамирівна Карамешева // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 17/ Укл. А.Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – С. 308-314. 9. Карамешева И.Д. Співвідношення синтаксичного концепту зі знаком його об’єктивзації / Ірина Дамирівна Карамешева // Нова філологія : зб. наук. пр. / Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – № 34. – С. 82–85. 10. Краткий словарь когнитивных терминов [Текст] / Под ред. Е.С. Кубряковой. – М.: Изд-во МГУ, 1996. – 245 с. 11. С.Е. Кузьмина. Концептуальная метафора и метафорический синтаксический концепт (на материале английского языка) / Светлана Евгеньевна Кузьмина // Вестник Пятигорского государственного лингвистического университета. Пятигорск – 2010. (июль-сентябрь). – №3.– С. 74-77. 12. С.Е. Кузьмина. Понятие «синтаксический концепт» в лингвистических исследованиях / Светлана Евгеньевна Кузьмина // Вестник Челябинского государственного университета. 2012. – № 17 (271). Филология. Искусствоведение. Вып. 66. С. 87-90. 13. Попова З.Д. Способы вербализации концептов как проблема когнитивной лингвистики / Зинаида Дмитриевна Попова // Respectus Philologicus. 2009. – Issue 16 (21). – P. 56–61 14. Попова З.Д. Синтаксические концепты в структуре представления знаний / Зинаида Дмитриевна Попова // Вестник ВГУ. – Серия 1. Гуманитарные науки. – 2000. – №1. – С. 171-179. 15. Попова З.Д. Синтаксический концепт как предмет когнитивной лингвистики / Зинаида Дмитриевна Попова // Когнитивная лингвистика: современное состояние и перспективы

развития: Материалы первой междунар. школы-семинара по когнитивной лингвистике. 26-30 мая 1998 г., г. Тамбов. – Тамбов: ТГУ им. Г.Д. Державина, 1998. – Ч.1. – С. 119-121. 16. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Зинаида Дмитриевна Попова, Иосиф Абрамович Стернин – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 314 с. 17. Попова З.Д., Стернин И.А. Полевая модель концепта/ Зинаида Дмитриевна Попова, Иосиф Абрамович Стернин // Введение в когнитивную лингвистику. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2005. – С. 12-45. 18. Очирова И.Н. Синтаксический концепт «Небытие» в русском языке. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук: 10.02.01. «Русский язык». Ирина Николаевна Очирова; ФГБОУ ВПО «Астраханский государственный университет» – Волгоград, 2011. – 155 с. 19. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Анатолій Миколайович Приходько – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с. 20. Селеменова О.А. О формировании синтаксического концепта «состояние природы» в национальной концептосфере / Ольга Алесандровна Селеменова // Вестник Челябинского государственного университета. № 32 (213). Филология. искусствоведение. Вып. 48, – 2010 с. 123-127. 21. Фурс Л. А. Особенности когнитивной категории в синтаксисе // Когнитивные категории в синтаксисе : коллектив. моногр. / Блох М.Я., Богданова С.Ю., Карлсон Ф., Ковалева Л.М., Кудашова В.Ю., Муняева Е.И., Семенова Т.И., Серебренникова Е.Ф., Степаненко В.А., Фурс Л.А., Хантакова В.М. — Иркутск : Иркут. гос. лингвист. ун-т, 2009. С. 21-50.

УДК 81'23.112.2

Корольова Наталія

Кандидат філологічних наук

ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”

Факультет іноземних мов

НАЦІОНАЛЬНА МЕНТАЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стаття присвячена аналізу різнопланових наукових пошуків щодо виокремлення, опису та інтерпретації поняття “національна ментальність”. Зазначено, що в еволюції спроб адекватного трактування та дефініції національна ментальність була елементом наукових студій психології, антропології та історії. В рамках психологічних пошуків вона пройшла етапи “психології народів”, *духу народу*, соціальних теорій Е. Дюркгейма та М. Вебера, психоаналізу, теорії архетипів, історичної етнопсихології; була об'єктом дослідження антропології та історії.

Ключові слова: національна ментальність, народний дух, групова свідомість, архетипи, стереотипи поведінки.

Статья посвящена анализу разноплановых научных изысканий относительно выделения, описания и интерпретации понятия "национальная ментальность". Отмечено, что в эволюции попыток адекватного трактования и дефиниции национальная ментальность была элементом научных исследований психологии, антропологии и истории. В рамках психологических поисков она прошла этапы "психологии народов", духа народа, социальных теорий Э. Дюркгейма и М. Вебера, психоанализа, теории архетипов, исторической этнопсихологии; была объектом исследования антропологии и истории.

Ключевые слова: национальная ментальность, народный дух, групповое сознание, архетипы, стереотипы поведения.

The article deals with different scientific researches about the generation, description and interpretation of the concept of "national mentality". It is mentioned that in the evolution adequate interpretations of the definition of national mentality it was an element of psychology, anthropology and history studies. Within the psychological studies it was a part of "psychology of peoples", the spirit of the people, social theories of Emile Durkheim and Max Weber, psychoanalysis, the theory of archetypes, historical ethno-psychology; It was the object of study of anthropology and history.

Key words: national mentality, national spirit, group consciousness, archetypes, stereotypes of behavior.

Постановка наукової проблеми та її значення. Необхідність наукового пояснення культур окремих народів як прояву певної базисної єдності та усвідомлення потреби аналізу індивіда в контексті суспільства, що його оточує більше сотні років є у центрі уваги послідовників вивчення людської свідомості. У сучасних дослідженнях національний спосіб сприйняття та розуміння дійсності, що детермінується сукупністю когнітивних стереотипів нації, визначається як національна ментальність [Дінцельбахер, с. 201–202]. Вона трактується як своєрідний тип, образ мислення, соціально-психологічні

установки, специфічний спосіб сприйняття об'єктивної реальності. Складовими ментальності дослідники визначають колективну пам'ять, соціальні уявлення та відносини, колективні емоції, почуття і настрої, норми, цінності та ідеали, національний характер та темперамент, ментальні репрезентації культури, стиль мислення, поведінкові зразки, національну ідентичність. Така інтерпретація цього поняття сформувалась на основі психологічних, історичних, соціальних та антропологічних пошуків спільного знаменника для об'єднання окремих індивідів у єдину націю.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Сучасна парадигма наукового знання спрямована на комплексний, антропоцентрично орієнтований підхід до розуміння національної ментальності. Стверджується доцільність аналізу ментальної специфіки етносу у взаємозв'язку із його культурою та мовою як засобом її вербалізації (А. Вежбицька [1]; А.М. Приходько [151]; О.С. Селіванова [161-163]; О.Б. Ткаченко [180]; А.О. Флакман [188]; М.А. Хакуй [190]).

Мета і завдання статті. Метою статті є дослідження спроб наукового пояснення спільних принципів існування та сприйняття дійсності представників певного етносу у контексті їх впливу на формування сучасного розуміння національної ментальності у рамках актуальної антропоцентричної парадигми. Для досягнення цієї мети було необхідним уточнити зміст поняття "національна ментальність", визначити складові змісту цього поняття, проаналізувати, систематизувати та інтерпретувати спроби наукового пояснення особливостей поведінки, культури, моралі, властивих представникам певного етносу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Під національною ментальністю у статті розуміється сукупність варіативних форм світосприйняття, які властиві певним групам людей, об'єднаних у соціальні чи історичні спільноти. Національна ментальність існує на рівні індивідуальної та колективної свідомості, визначає властиві цим людям психологічні особливості, котрі лежать в основі звичаїв і моралі та формують способи їх поведінки стосовно зовнішньої дійсності. Це виявляє себе в типовості психологічних реакцій на певні події чи ситуації, системі норм і принципів

існування (Г.Д. Гачев [3], А.Я. Гуревич [4], В.А. Маслова [8], А.М. Приходько

У сфері психології вирізнялось декілька основних тенденцій щодо трактування національної ментальності: ментальність розглядалась у руслі “психології народів”, психоаналізу, теорії архетипів, історичної етнопсихології, антропологічної, а згодом соціальної психології. Тенденція до необхідності пояснення взаємозв'язку особливостей характерних способів поведінки людей, приналежних до однієї суспільної чи етнічної групи була характерною для американської культурної антропології та французьких істориків “Школи Анналів”.

Наближеними до сучасного трактування поняття ментальності були засновники так званої “психології народів”. Погляди Г. Штейнтала сформувалися під впливом німецького філософа і психолога І.Ф. Гербарта. У своїх дослідженнях науковці стверджували, що мова, релігія, мистецтво того чи іншого народу остаточно реалізуються у його психології, оскільки народ є носієм колективного розуму, темпераменту тощо. Основний зміст їхньої концепції полягає в тому, що, завдяки єдності походження і місця існування, “всі індивіди одного народу носять відбиток ... особливої природи народу на своєму тілі та душі” [Цит. за 15, с. 221]. Народний дух розуміється як психологічна подібність індивідів, що належать до одного народу і одночасно як їх самосвідомість [Там само].

Дослідження взаємозв'язку та співвідношення між самосвідомістю індивіда у контексті суспільства, що його оточує, тобто взаємодії між індивідуальною та груповою свідомістю досліджувалися у психологічно-соціальних теоріях Е. Дюркгейма та М. Вебера, у працях Г. Лебона [7, с. 11-35].

Методологічною основою для формування сучасної теорії ментальності стали ідеї З. Фрейда (Sigmund Freud), які дали змогу пов'язати індивідуальну та колективну психологію, та К.Г. Юнга (Carl Gustav Jung). З. Фрейд ввів у науковий обіг поняття несвідомих ментальних станів та назвав принципи їх існування: матеріалізм та детермінантність. Фактично, вказані принципи

передбачали те, що будь який ментальний стан має певну фізіологічну основу, а будь який наслідок – свою причину. К.Г. Юнгу належить поняття “колективного несвідомого” – архетипів, вроджених форм психіки, зразків поведінки, які завжди існують потенційно і при актуалізації постають у вигляді особливих образів [16, с. 89].

Ще **однією науковою** парадигмою, що передбачала використання поняття “ментальність”, була історична етнопсихологія. В її межах можна диференціювати дослідження В. Вундта та Л. Леві-Брюля. У 10-ти томах “Психології народів” В. Вундт робить спробу дослідити особливості психологічного аспекту культури народів, їх мови та звичаїв. Вчений зробив спробу ідентифікації особливостей глибинних прошарків духовного життя етносу. Праця Л. Леві-Брюля “Примітивна ментальність” (“Примітивне мислення”, “La mentalité primitive”) (1922 р.) мала предметом аналіз двох типів ментальності – пралогічного та логічного. Попередники Л. Леві-Брюля вважали апіорним постулат про однаковість мислення народів всіх часів. О.С. Кубрякова стверджує, що порівняння способів сприйняття та інтерпретації дійсності австралійськими та африканськими племенами стало основою для твердження про те, що різним народам у різні часи притаманні неоднакові типи мислення. Ця думка підкреслює нестатичну природу національної ментальності етносу, її становлення і розвиток під впливом різноманітних зовнішніх та внутрішніх факторів. Вона стає провідною для наукових пошуків подальших дослідників, зокрема, представників “школи Анналів” [6, с. 126].

Розуміння *ментальності* як певного терміна, що характеризує стереотипи поведінки, способи і форми організації мислення, конкретні та образні картини світу, вперше демонструють у своїх працях в 30-х рр. ХХ століття французькі історики школи “Анналів” Л. Февр і М. Блок; а потім ще чотири покоління послідовників – Ф. Арьєрс, Ф. Бродель, А. Буро, Ж. Дюбі, А. Дюпрон, Ж. Ле Гофф, Р. Мандру [13, с. 124-148]. Зміст концепції школи “Анналів” виразив М. Блок. Він стверджував, що “для розуміння історії необхідно виявити сенс явища, осягнути мотиви людей, які вчинили вчинки в умовах, які вони зрозуміли на

власний манер” [Цит. за 11, с. 42]. Об’єктом дослідження представників згаданої школи були особливості процесів розумової діяльності людей епохи, що досліджується. Згідно установкам представників школи “Анналів”, основним завданням історії як особливо важливої науки про “людину, людину в суспільстві і в часі, виступає створення всеосяжної історії, яка стала б центром, серцем суспільних наук, осередком всіх наук, що вивчають суспільство з різних точок зору – соціальної, психологічної, моральної, релігійної, естетичної і, нарешті, з політичної, економічної і культурної” [Там само]. Модель світорозуміння представників школи “Анналів” диктує необхідність усвідомлення наявності великої кількості зовнішніх факторів, які формують сприйняття дійсності індивідом у певний момент простору та часу. Національна ментальність як така є “автоматичною формою свідомості і поведінки людей” [Там само]. Внутрішній світ формується зовнішніми чинниками, які роблять певні риси визначальними для представників того чи іншого етносу.

Процеси формування людської особистості, її поведінка, норми, форми відхилень, їх корекція вивчалися також у руслі напряму американської культурної антропології “Культура та особистість” Р. Бенедикт, Дж. Доллардом, Д. Левінсоном, М. Мід та ін. [14, с. 64]. У 1934 році вийшла книга Р. Бенедикт “Моделі культури” (“Patterns of Culture”). У цій праці Рут Бенедикт розвинула нову теоретичну схему вивчення культур. В основі такого дослідження лежить концепція моделей культури, спрямована на виявлення властивого кожній культурі “центрального стрижня, загальної теми культури, визначальної конфігурації всіх її елементів” [Цит. за 1, с. 118]. Цей центральний момент Бенедикт називає “етосом культури” [Там само].

М. Мід розрізняла в людській історії три типи культур з точки зору характеру трансляції досвіду між поколіннями. Постфігуративні – діти вчаться у своїх предків. Кофігуративні культури – діти і дорослі вчаться у рівних, тобто у своїх однолітків. Префігуративні культури – дорослі вчаться у своїх дітей [9, с. 46].

Австрійський дослідник П. Дінцельбахер стверджує, що “національну ментальність можна швидше описати, ніж визначити, оскільки вона виражається в діях” [Цит. за 5, с. 25]. Проте він визначає її як історичну ментальність, зазначаючи, що “вона є сукупністю способів та змістів мислення і світосприйняття, які є визначальними для даного колективу у даний час” [Там само]. Це визначення відображає динамічні характеристики національної ментальності, її здатність трансформуватись відповідно до зовнішніх чи внутрішніх факторів. А.Я. Гуревич визначає ментальність як “термін, яким “нова історична наука”, найбільш впливовий напрям сучасної зарубіжної історіографії, позначає головний предмет свого аналізу: соціально-психологічні установки, автоматизми і звички свідомості, способи бачення світу, уявлення людей, що належать до тієї чи іншої соціально-культурної спільноти” [4, с. 77]. Г.Д. Гачев характеризує свій підхід до опису національної ментальності як “культурно-евристичний” [3, с. 3] та розглядає її як “національний образ світу” у свідомості людини [Там само].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, враховуючи зазначене, можна стверджувати, що, хоча термін *національна ментальність* став використовуватись у широких наукових колах в кінці ХХ – на початку ХХІ століття, вже протягом більш ніж 150 років простежуються спроби визначення соціальної, історичної чи психологічної основи для об’єднання людей. Дослідження проводились у руслі соціології, етнопсихології, антропології, соціальної історії, характеризуючись, проте, спільним знаменником – розумінням наявності базису існування того чи іншого народу, що активізує та визначає його культуру, релігію, традиції, побут тощо.

Прагнення до наукового психологічного пояснення культур окремих народів та розуміння необхідності створення науки, здатної розглядати індивіда в контексті суспільства, що його оточує, формує певний базис для послідовників аналізу людської свідомості. Поняття “народного духу”, використане у рамках етнічної психології, є метафоричним попередником національної ментальності, оскільки передбачає існування детермінантних для суспільства особливих

психологічних умов, що формують свідомість індивіда у контексті суспільства, що його оточує, та потребують окремого детального вивчення.

Концепція зовнішніх факторів впливу на ментальні стани, фактично, відображає специфіку національної ментальності етносу, реалізуючись у форму реакцій на історичні, соціальні та культурні феномени.

Такий підхід є актуальним також на сучасному етапі наукових студій, оскільки у працях представників вищезазначених наукових шкіл закладені основи розуміння національної ментальності як сукупності несвідомих форм світосприйняття, які формуються під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів та є актуальними для етносу у той чи інший етап його існування, трансформуючись відповідно до факторів об'єктивної дійсності. Перспективним для обраної теми вважаємо подальше дослідження національної ментальності та засобів її вираження з метою виявлення спільного та відмінного у сприйнятті дійсності представників різних народів. Усвідомлення мотивуючих факторів та причин їх формування полегшить міжкультурну комунікацію та взаєморозуміння між окремими індивідуумами та між етносами загалом.

Список використаної літератури

1. Бенедикт Р. Психологические типы в культурах Юго-Запада США // Антология исследований культуры. / Рут Бенедикт – М.: Университетская книга, 1997. – Т. 1. – 368 с.
2. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики: Пер. с англ. / Анна Вежбицкая. М.: Языки славянской культуры. – 2001. – 272 с.
3. Гачев Г.Д. Ментальности народов мира / Георгий Дмитриевич Гачев – М.: Алгоритм, 2008. – 541 с.
4. Гуревич А.Я. Исторический синтез и школа “Анналов” / Арон Яковлевич Гуревич. – М.: Индрик, – 1993. – 450 с.
5. Дінцельбахер П. Історія європейської ментальності. Серія: Культурологія / Петер Дінцельбахер та ін.; за редакцією Петера Дінцельбахера. – К.: Літопис, 2004. – 722 с.

6. Кубрякова Е.С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука / Елена Самуиловна Кубрякова // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 3-15.
7. Лебон Г. Психология народов и масс. / Гюстав Лебон – М.: Академический проект, 2011. – 238 с.
8. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика / Валентина Авраамовна Маслова. – М.: Флинта: Наука, 2007. – 296 с.
9. Мид М. Культура и мир детства / Сост. и предисл. И. С. Кона. / Маргарет Мид – М.: Наука, –1988. – 361 с.
10. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 322 с.
11. Рохас К.А. Критический подход к истории французских Анналов / Карло Антонио Рохас. – М.: Кругъ, – 2009. – 336 с.
12. Селіванова О.О. Світ свідомості в мові / Олена Олександрівна Селіванова. – Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
13. Ткаченко О.Б. Мовні критерії національної ментальності // Орест Борисович Ткаченко. – Нова філологія, – 2001. – № 1. – С. 23-65.
14. Флаксман А.А. Немецкий язык как отражение ментальности его носителей: Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук: 10.02.04 “Германские языки” / Анна Александровна Флаксман; Нижегородский государственный лингвистический университет имени Н.А. Добролюбова – Нижний Новгород, 2005. – 191 с.
15. Штейнталь Г. Грамматика, логика и психология, их принципы и взаимоотношения. / Гейман Штейнталь – В кн.: Звегинцев В.А. История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях, ч. 1. М.: Наука, – 1964. – 427 с.
16. Jung Carl G. Die Archetypen und das kollektive Unbewusste / Carl Gustaw Jung. – Olten: Walter, – 1989. – 473 S.

Мова як засіб відображення національної ментальності

У статті проаналізовано праці, присвячені дослідженню взаємозв'язку мови та ментальності народу. Зроблено спробу сформулювати теоретичні положення, що обґрунтовують правомірність дослідження мови як джерела відомостей про національні риси характеру представників певного етносу. Актуальність статті полягає в орієнтації її проблематики на сучасну парадигму лінгвістичної думки щодо взаємозв'язку мови, культури та мислення народу. Новизну матеріалу визначає інтерпретація особливостей ментальності та мови народу у їх діалектичній взаємодії, що проявляється циклічно, формуючи єдність мовного мислення та соціокультурних стереотипів світосприйняття. Ментальність відображається на різних рівнях мови. Лексика в сукупності її семантичних зв'язків є важливою складовою системи засобів відображення ментальності того чи іншого народу. Для осягнення її своєрідності важлива як вся сукупність слів, так і їх значення, образотворчі можливості. Виявлення, дослідження та характеристика семантичних відносин слів, специфіки значення слова в (кон)тексті, типів семантичних відносин між мовними одиницями, розкриття внутрішньої смислової структури слова вважаються способом виокремлення відомостей про особливості ментальності певного етносу.

Ключові слова: національна ментальність, ментальні риси, мовна ментальність, мовне відображення, соціокультурні стереотипи, соціальна трансляція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема вивчення відображення мовою мисленнєвих структур, притаманних певному етносу, сягає від В. фон Гумбольдта та О. О. Потебні до наших часів. У сучасних дослідженнях національний спосіб сприйняття та розуміння дійсності, що детермінується сукупністю когнітивних стереотипів нації, визначається як національна ментальність [16, с. 201-202]. Вона трактується як своєрідний тип, образ мислення, соціально-психологічні установки, специфічний спосіб сприйняття

об'єктивної реальності.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Питання дослідження взаємозв'язку мови та національної ментальності є одним із важливих у філософії, соціальній лінгвістиці, лінгвокультурології.

Філософія досліджує мову з точки зору її походження, сутності, ролі у суспільстві, функціонування. Зокрема, вчені акцентують увагу на взаємозв'язку суспільної свідомості й ментальності нації, економічного та політичного устрою, ментальності і культури, у тому числі народної культури (фольклор, релігія, типові для даного народу оселі, костюми, господарські та художні промисли). Філософи виявляють інтерес до питання формування мовної національної картини світу (М. О. Аркадів [1]; Ф. С. Бацевич [2]; І. О. Голубовська [4]; І. О. Потапенко [14]; М. Ю Шевяков [20]).

Соціальна лінгвістика як дисципліна, що розвивається на перетині мовознавства, соціології, соціальної психології та етнології, досліджує питання, пов'язані із суспільною природою мови, її громадськими функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову та роль, котру вона відіграє у житті суспільства, зокрема, визначення зв'язку між мовою та національною ментальністю, мовою і процесами пізнання навколишнього світу (П. М. Донець [6]; Л. Т. Масенко [8]).

Лінгвокультурологічна парадигма як сукупність мовних елементів (форм), у свою чергу, відображає категорії світосприйняття, участь мовних елементів різного рівня у відображенні інтелектуальних, духовних якостей національного характеру, національної ментальності (Є. Ф. Нечаєва [11]; Д. В. Полежаєв [12]; Г. Г. Почепцов [15]).

Метою статті є формулювання узагальненої теоретичної основи для дослідження мови як джерела відомостей про ментальність того чи іншого етносу. Для досягнення цієї мети було необхідним уточнити зміст поняття «національна ментальність», визначити складові змісту цього поняття, проаналізувати, систематизувати та інтерпретувати спроби наукового пояснення особливостей мови, мислення та соціальної діяльності людини.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Розуміння людини як центру лінгвістичних досліджень сприяло розробці нових категорій, що зачіпають сферу її свідомості, мислення, духовної, практичної та мовленнєвої діяльності. До однієї з таких категорій належить і ментальність, яка є актуальною як для вчених, що вивчають репрезентацію антропологічного фактору в мові, так і для тих дослідників, які цікавляться впливом мови на мислення і поведінку людини. Під ментальністю розуміють спосіб сприйняття дійсності, психологічний склад розуму, особливості мислення, характер та багато іншого. З. Д. Попова та Й. А. Стернін визначають ментальність як «специфічний спосіб сприйняття і розуміння дійсності, яке визначається сукупністю когнітивних стереотипів свідомості, характерних для конкретної особистості або ж соціальної чи етнічної групи людей» [13, с. 25-30]. Численні дефініції ментальності, які використовують на сучасному етапі розвитку наукових пошуків щодо неї, враховують дві групи факторів: *перша* група враховує співвідношення ментальності з індивідуальною та суспільною свідомістю, *друга* група – вказує на взаємозв'язок ментальності з мовою, з її категоріями і формами. Таке розуміння ментальності послугувало В. В. Колесову однією з підстав для введення в науковий ужиток терміну «*мовна ментальність*» [7, с. 150], який передбачає зв'язок мови і мислення, зазначаючи, що мислення народу не опосередковується його мовою, однак воно виражається, фіксується та номінується нею [Там само]. Тому дослідження специфіки ментальності певного етносу на сучасному етапі лінгвістичних пошуків повинне опосередковуватись аналізом її культури, мислення та мови.

Такий взаємозв'язок ментальності нації, її мислення та мови є детермінованим певними чинниками, які можна поділити на декілька груп. У першу чергу виділимо *географічні* фактори, оскільки вони формують групу людей як територіально-цілісне об'єднання, а згодом як націю, якій властива певна ментальність. Наступну групу чинників становлять *історичні* фактори, оскільки ментальність є відображенням сприйняття народом дійсності на певному історичному етапі, вона формується та корелює із історичними подіями

у той чи інший період. Важливими є *соціальні* чинники, адже ментальність нації базується на ментальності окремих її представників, які у своєму співіснуванні її створюють.

А. М. Приходько стверджує, що практична реалізація національної ментальності народу у його мові є результатом процесів, що відбуваються як у суспільній свідомості етносу загалом, так і окремих його репрезентантів зокрема [16, с. 45-50]. Ментальність етносу визначає спосіб розуміння людиною дійсності, що відображається в її картині світу.

У статті під національною ментальністю розуміємо сукупність варіативних форм світосприйняття, які властиві певним групам людей, об'єднаних у соціальні чи історичні спільноти. Національна ментальність існує на рівні індивідуальної та колективної свідомості, визначає властиві цим людям психологічні особливості, котрі лежать в основі звичаїв і моралі та формують способи їх поведінки стосовно зовнішньої дійсності. Складовими ментальності визначають колективну пам'ять, соціальні уявлення та відносини, колективні емоції, почуття і настрої, норми, цінності та ідеали, національний характер та темперамент, ментальні репрезентації культури, стиль мислення, поведінкові зразки, національна ідентичність – і мову [3, с. 34; 5, с. 202; 16, с. 150].

Ознайомлення з працями, в яких розглядається питання взаємодії мови та ментальності народу, надало нам можливість сформулювати теоретичні положення, що обґрунтовують правомірність дослідження мови як джерела відомостей про національні риси характеру представників певного етносу.

1. Ментальність конкретної нації (народу) виявляє себе в способі думок, мислення та відповідній поведінці людини або соціальної групи у конкретному суспільстві. Ці ознаки мають історично-соціальні корені розвитку та відображені у мові. Мова бере участь у формуванні індивідуальних ментальних рис людини, регулює функціонування соціальної ментальності у конкретному суспільстві. Як зауважує Д. М. Узнадзе, у цих процесах вона виступає «не предметом, не простим продуктом, а скоріше – силою» [18, с. 383], за допомогою якої та чи інша нація відчуває мовну реальність і оперує нею для задоволення своєї потреб

– у відповідності з когнітивною та комунікативною функціями мови.

2. Процес взаємодії національної ментальності та мови характеризується тим, що мова *відображає* світ, який оточує людину. «Відображення» – це не тільки опис того, що існує у світі та супроводжує людину. Опис є формою відображення людиною світу, у той час як мова виступає у ролі інструменту його передачі. Мова організує мовленнєву діяльність людини, яка здійснюється за нормами та правилами людської взаємодії та ґрунтується на цих нормах і правилах (законах).

3. Сферою взаємодії ментальності та мови виступає «людська діяльність». Г. Г. Почепцов у цьому зв'язку підкреслює, що ментальність «визначає світ мовленнєвих дій людини» – можливостей, якими володіє людина для здійснення комунікативних цілей. У цій якості ментальність класифікується ним як «мовна ментальність». Мовна ментальність – це оточуючий людину світ і світ, який створює сама людина, у тому числі – світ її мовленнєвих дій та ситуацій, в яких вона перебувала [15, с. 118]. Мовна ментальність, якщо її розуміти як соціально-історичне явище, є одночасно індивідуальною духовністю і духом народу [12, с. 124].

4. Мова має безпосереднє відношення до формування рис характеру людини, з якими вона входить у певну соціальну групу народу. У межах такої групи людина – знову завдяки мові – адаптується до існуючих законів людської взаємодії. Мова починає впливати на поведінку людини – відповідно до сформованих у соціальній групі норм суспільного існування. У межах таких груп закладаються та розвиваються основи ментальних рис характеру народу.

На початковому етапі у формуванні ментальних рис людини бере участь така важлива складова її внутрішнього стану, як психіка. Узгоджуючи свою поведінку із типовою поведінкою членів соціальної групи, до якої вона належить, людина засвоює відповідні психічні настанови соціального характеру. При цьому дії людини, у тому числі мовленнєва дія, орієнтуються на соціокультурні стереотипи. Як результат, суспільство зі стійкими ментальними настановами здатне до стійкої трансляції їх на своїх членів. Інструментом трансляцій

культурних настанов виступає мова. Отже, ментальні риси народу слід “шукати” у поведінці окремого індивіда [12, с. 168; 15, с. 121].

5. Формування ментальності як мовної картини світу окремого індивіда відбувається на різних рівнях. Значну роль грає рівень сімейного виховання. Тут відбувається знайомство і засвоєння індивідом загальних національних і соціальних традицій, норм моралі, правил, орієнтирів і цілей спілкування як особистісно-значимих цінностей. Виховання індивіда ґрунтується на основі вже існуючій системи оцінки членами суспільства конкретного близького соціального світу, речей, властивостей і відношень. У процесі сімейного виховання формуються поняття «своє – чуже» в індивідуальній і колективній свідомості, які знаходять вираження в соціальних опозиціях «Ми» – «Вони», «Я» – «Ми» [12, с. 168].

6. Мова як носій ментальності народу виступає одним із засобів соціальної трансляції. Коли ментальні риси поведінки людини вже сформовані, ментальність сама детермінує мовні зміни. Психічний фактор стає регулятором мовленнєвих дій індивіда, а мовна настанова стає однією зі складових у структурі ментальності [12, с. 162].

Діалектична взаємодія феноменів ментальності та мови виявляє себе у різних соціальних ситуаціях по-різному. Як зазначалося вище, на початковому етапі засвоєння мови людина іде від мовного мислення до соціокультурних стереотипів світосприйняття, оскільки із засвоєнням мови людина засвоює і мовну ментальність. У подальшому, після засвоєння мови, зв'язок стає зворотним: соціокультурні фактори визначають мовну ментальність [15, с. 118]. Отже, соціокультурні стереотипи сприйняття світу формують мовну ментальність і кристалізуються в ній [12, с. 168].

Ментальні риси особистості / соціальної групи / народу, подані на основі інтерпретації семантики слова, показують, що мова – завдяки когнітивній функції – зберігає у свідомості людини інтелектуально-духовні гени. Вони переходять із покоління в покоління, утворюють системні глибинно-психічні

настанови, які керують діями людини і які одночасно самі стають об'єктами, на які спрямовані дії людини.

Г. Г. Почепцов пише, що, коли визначають особливості взаємодії мови та національної ментальності, першість у формуванні індивідуальних ментальних рис слід віддавати мові [15, с. 120]. У мові відображена т. зв. картина світу – сукупність уявлень про світ, які історично склались у буденній свідомості певного колективу. Загальні способи концептуалізації реалізують існуючі у мові різні можливості передавати дані про об'єкти світу і місце мовної одиниці у системі мови. Мова закріплює ці дані у своїй системі.

Головним джерелом, яке забезпечує «вихід» на національні образи світу, є текст [9, с. 105]. Тексти проєктують на себе певні національні картини світу, їхні фрагменти та засоби репрезентації. Провідне місце з останніх займає мова – фонетичні, лексичні, граматичні елементи, значення яких виступає постійним джерелом знання, у тому числі – про національну ментальність. Певний мовний елемент є кодом, який сигналізує своєю структурою та змістом про свідомість людини, рівень її життєвої та мовної компетенції, ставлення до світу, можливості та сфери діяльності.

В. А. Маслова зазначає, що ментальні риси народу актуалізуються в найбільш важливих і значимих культурних одиницях мови – концептах, що

в
і
д
о
б
р
а
ж

а Найбільш яскраво ментальність народу виявляє себе в лексиці. Семантика
слов, простих словосполучень, фразеологічних одиниць, прислів'їв здебільшого
тупроводжуються конотаціями з національно забарвленими значеннями та

ь

с

смислами [10, с. 34-36]. Як правило, такі одиниці мови отримали символічне, еталонне, образно-метафоричне значення в культурі і які узагальнюють результати людської свідомості. Це – архетипові, зафіксовані у міфах, легенди, ритуали, обряди, фольклорні та релігійні дискурси, поетичні та прозові художні тексти, фразеологізми і метафори, символи і паремії (прислів'я та приказки) тощо [Там само]. Національна ментальність відображається також у безеквівалентній лексиці, стилістичному укладі мові та мовному етикеті [Там само].

Основою мовних засобів відображення національної ментальності є образність. Образність – це реальна властивість мовних одиниць, що виявляє себе у здатності викликати у нашій свідомості певні суб'єктивні проєкції. Образ є важливою мовною сутністю, в якій міститься основна інформація про зв'язок слова з культурою. Традиційно під образністю розуміється здатність мовних одиниць створювати наочно-чуттєві уявлення про предмети і явища дійсності. Тому мовні засоби вираження національної ментальності представлені комунікативними процесами, котрі демонструють зв'язок використовуваних в них мовних виразів з культурою та ментальністю народу.

Центральну позицію в системі образних засобів мови займають лексичні елементи, які у непрямому значенні характеризуються стилістичними, прагматичними конотаціями або посилюють такі конотації у кон(тексті). Отже, ідеться про лексико-стилістичні засоби мови, які є способом вербальної проєкції національної ментальності етносу. До таких засобів відносять також слова і вирази, стилістичні можливості яких ґрунтуються на оцінних характеристиках понять і реалій та які використані у переносному значенні з метою побудови належать також стилістично-зумовлене використання синонімів, антонімів,

о

м

о

н Висновки та перспектива подальшого дослідження. Викладені положення обґрунтовують правомірність постановки питання про взаємодію ментальності та мови. Вони окреслюють сферу взаємодії цих феноменів,

і

в

.

визначають, які мовні елементи слугують для відображення ментальних рис народу, зазначають аспекти інтерпретації мовних елементів.

Виявлення через мовні структури особливостей тієї чи іншої мовної свідомості, встановлення та доведення закономірностей її прояву на основі лексичної, стилістичної та комунікативно-когнітивної інтерпретації мовних елементів є одним з перспективних і актуальних напрямів сучасної науки про мову. Як зазначає Є. Ф. Нечаєва, лінгвіст, не даючи оцінку, що погано або що добре, констатує і доводить мовними факторами наявність або відсутність тих чи інших рис національного характеру в мові [11, с. 31].

Джерела та література

1. Аркадьев М. А. Язык и специфика человеческого бытия. / Михаил Александрович Аркадьев: [Електронний ресурс: Режим доступу: <http://evrika.tsi.lv/show.php>]. – 2003.
2. Бацевич Ф. С. Лінгвалізація світу: гуманітарні переваги та онтологічні загрози / Флорій Сергійович Бацевич // Мовознавчий вісник. Збірник наукових праць. – Черкаси, 2010. – Вип. 11. – С. 8-13.
3. Воркачев С. Г. Вариативные и ассоциативные свойства телеономных лингвоконцептов / Сергей Георгиевич Воркачев – Волгоград: Парадигма, 2005. – 214 с.
4. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу: монографія / Ірина Олександрівна Голубовська. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К.: Логос, 2004. – 284 с.
5. Дінцельбахер П. Історія європейської ментальності. Серія: Культурологія / Петер Дінцельбахер та ін.; за редакцією Петера Дінцельбахера. – К.: Літопис, 2004. – 722 с.
6. Донец П. Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации // Павел Николаевич Донец. – Харьков: Штрих. – 2001. – 386 с.
7. Колесов В. В. Язык и ментальность / Владимир Викторович Колесов – СПб.: Слово, 2004. – 467 с.
8. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики. / Лариса Терентіївна Масенко – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 242 с.
9. Масленникова Е. М. Лакунарные разрывы в диалоге культур: к пониманию сущности / Елена Михайловна Масленникова // Слово и текст: психолінгвістический подход : сб. науч. тр. / под общ. ред. А. А. Залевской. – Тверь: Твер. гос. ун-т, 2008. – Вып. 8. – С. 100-107.
10. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика / Валентина Авраамовна Маслова. – М.: Флинта: Наука, 2007. – 296 с.

11. Нечаева Е. Ф. Языковое сознание и национальный менталитет (к вопросу о терминологии) / Елена Федоровна Нечаева // Лингвистика и межкультурная коммуникация. – № 2. – 2009. – С. 30-33.
12. Полежаев Д. В. Идея менталитета в русской философии «золотого века». / Дмитрий Владимирович Полежаев – Волгоград: Изд-во ВолГУ. – 2003. – 360 с.
13. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике / Зинаида Даниловна Попова, Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж: АСТ, 2007. – 315 с.
14. Потапенко О. І. Лінгвоконцептологія. Монографія: вид. 2-ге / Олександр Іванович Потапенко. – К.: Освіта України, 2011. – 336 с.
15. Почепцов Г. Г. Языковая ментальность: способ представления мира / Георгий Георгиевич Почепцов // Вопросы языкознания. – 1990. № 6. – С. 110-122.
16. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 322 с.
17. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Юрий Сергеевич Степанов. – М.: Академия, 1997. – 447 с.
18. Узнадзе Д. Н. Внутренняя форма языка / Дмитрий Николаевич Узнадзе // Психология установки. СПб.: Питер, – 2001. – С. 381– 414.
19. Флакман А. А. Немецкий язык как отражение ментальности его носителей: Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук: 10.02.04 «Германские языки» / Анна Александровна Флакман; Нижегородский государственный лингвистический университет имени Н. А. Добролюбова – Нижний Новгород, 2005. – 191 с.
20. Шевяков М. Ю. Менталитет: сущность и особенности функционирования: Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук: 09.00.11 «Социальная философия» / Михаил Юрьевич Шевяков: Волгоград: Изд-во ВолГУ. – 1994. – 134 с.

Наталья Королёва

Язык как средство отображения национальной ментальности

В статье проанализированы труды, посвященные исследованию взаимосвязи языка и ментальности народа. Сделана попытка сформулировать теоретические положения, обосновывающие правомерность исследования языка как источника сведений о национальных чертах характера представителей определенного этноса. Актуальность статьи заключается в ориентации ее проблематики на современную парадигму лингвистической мысли о взаимосвязи языка, культуры и мышления народа. Новизну материала определяет

интерпретация особенностей ментальности и языка народа в их диалектическом взаимодействии, что проявляется циклично, формируя единство речевого мышления и социокультурных стереотипов мировосприятия. Ментальность отображается на разных уровнях языка. Лексика в совокупности ее семантических связей является важной составляющей системы средств отображения ментальности того или иного народа. Для постижения ее своеобразия важна как вся совокупность слов, так и их значение, изобразительные возможности. Выявление, исследование и характеристика семантических отношений слов, специфики значения слова в (кон)тексте, типов семантических отношений между языковыми единицами, раскрытие внутренней смысловой структуры слова считаются способом выделения сведений об особенностях ментальности определенного этноса.

Ключевые слова: национальная ментальность, ментальные черты, языковая ментальность, языковое отображения, социокультурные стереотипы, социальна трансляция.

Nataliya Korolyova

s

The article deals with the works devoted to the study of the relationship between language and mentality of people. An attempt to formulate theories that substantiate the legitimacy of the study of language as a source of information about the national character traits of representatives of a certain ethnicity has been made. The rationale of the article consists in the orientation of the issues raised to the modern linguistic paradigm, in particular its focus on the interconnection of language, culture and cogitation of people. The novelty of the material is determined by the interpretation of the features of mentality and language of people in their dialectic interaction, which is manifested cyclically, forming the cohesion of verbal thinking and socio-cultural stereotypes of the world view. Mentality is reflected at different levels of the language. Vocabulary together with its semantic connections is an important component of the system of means of reflecting the mentality of a certain people. The words as a whole, as well as their significance, representational possibilities are important for comprehension of its specificity. Identifying, researching and characterizing the semantic relationships of words, the specific meaning of the word in (con)text, the types of semantic relationships between linguistic units, the discovery of the internal semantic structure of a word are considered as a way of highlighting information about the features of the mentality of a certain ethnos.

Key words: national mentality, mental features, language mentality, language reflection, sociocultural stereotypes, social translation.

УДК 81'23.112.2

Наталія Корольова

Івано-Франківськ, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Особливості відображення німецької національної ментальності у творах Томаса Манна
(на матеріалі романів «Будденброки» та «Чарівна гора»)

У статті проаналізовано стилістичні засоби, які сприяють відображенню національно-ментальних рис німецького народу у романах Томаса Манна, що відносяться до різних етапів творчості письменника та зображають різні соціокультурні епохи. Актуальність статті полягає в орієнтації її проблематики на сучасну парадигму лінгвістичної думки щодо взаємозв'язку мови, культури та мислення народу. Новизну матеріалу визначає інтерпретація особливостей ментальності німецького народу та її мовного відображення, яке полягає у використанні анафор, метафор, контекстуальних синонімів, синтаксичного паралелізму та інших стилістичних засобів з метою підкреслити властиві персонажам романів Т. Манна риси німецького національного характеру (адекватна оцінка дійсності, перевага загальносімейного над особистісним, практичність, працьовитість, вірність обов'язку, економність, самоповага, здоровий глузд, прагнення до впорядкування зовнішнього та внутрішнього світу, дисциплінованість, пунктуальність, педантичність).

Ключові слова: національна ментальність, ментальні риси, лексико-стилістичні засоби, мовне відображення, ментально-психологічний портрет, стилістична інтерпретація.

Особенности отражения немецкой национальной ментальности в произведениях Томаса Манна (на материале романов «Будденброки» и «Волшебная гора»)

В статье проанализированы стилистические средства, которые способствуют отражению национально-ментальных черт немецкого народа в романах Томаса Манна, относящихся к разным этапам творчества писателя и изображающих различные социокультурные эпохи. Актуальность статьи заключается в ориентации ее проблематики на современную парадигму лингвистической мысли о взаимосвязи языка, культуры и мышления народа. Новизну материала определяет интерпретация особенностей ментальности немецкого народа и ее языкового отражения, которое заключается в использовании анафор, метафор, контекстуальных синонимов, синтаксического параллелизма и других стилистических средств с целью подчеркнуть присущие персонажам романов Т. Манна черты немецкого национального характера (адекватная оценка действительности, преимущество общесемейного над личностным, практичность, трудолюбие, верность долгу, экономность, самоуважение, здравый смысл, стремление к упорядочению внешнего и внутреннего мира, дисциплинированность, пунктуальность, педантичность).

Ключевые слова: национальная ментальность, ментальные черты, лексико-стилистические средства, языковое отображения, ментально-психологический портрет, стилистическая интерпретация.

Nataliya Korolyova

Particularities of reflection of national mentality of the German people in the works of Thomas Mann (based on the novel «Buddenbrooks» and «The Magic Mountain»)

The article deals with the stylistic means of expression of the features of national mentality of the German people in the novels of Thomas Mann, belonging to different periods of the writer's work and representing different socio-cultural era. The timeliness of the article includes its orientation on the perspective of contemporary paradigm of linguistic thought about the correlation of language, culture and thinking of the people. The novelty of the material determines the interpretation of the features of the mentality of the German people and its expression in language, which involves using of anaphora, metaphors, contextual synonyms, syntactic parallelism and other stylistic means to emphasize the features of the German national character (an adequate assessment of fact, the advantage of order on personality, practicality, diligence, faithfulness, frugality, self-respect, common sense, the desire to streamline internal and external order, discipline, punctuality, pedantry), which are inherent for the characters of novels of Thomas Mann.

Key words: national mentality, mental features, lexical and stylistic means, expression in language, mental-psychological portrait, stylistic interpretation.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема вивчення відображення мовою мисленнєвих структур, притаманних певному етносу, сягає від В. фон Гумбольдта та О. О. Потебні до наших часів. У сучасних дослідженнях національний спосіб сприйняття та розуміння дійсності, що детермінується сукупністю когнітивних стереотипів нації, визначається як національна ментальність [4, с. 22; 6, с. 201–202; 7, с. 54]. Вона трактується як своєрідний тип, образ мислення, соціально-психологічні установки, специфічний спосіб сприйняття об'єктивної реальності. Складовими ментальності визначають колективну пам'ять, соціальні уявлення та відносини, колективні емоції, почуття і настрої, норми, цінності та ідеали, національний характер та темперамент, ментальні репрезентації культури, стиль мислення, поведінкові зразки, національну ідентичність – і мову [3, с. 34; 6, с. 202; 10, с. 150]. Розгляд мовного відображення решти складових національної ментальності відповідає панівній антропоцентричній парадигмі.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Традиційно вивченню піддавалися філософські погляди Томаса Манна (Р. Віммер, А. Геворкян, Г. Курцке, Л. Хандогіна, М. Харитонов – у межах культурології; В. Адмоні, С.Апт, Є.Волощук, І. Дірзен, Т. Мотильова, А. Русакова – у літературознавстві) [1, с. 28–31; 2, с. 55]. У філологічних дисертаціях, матеріалом яких стали твори Томаса Манна, вивчалися прагматика синтаксису (Фаткулова Л. Р.), особливості оповідного стилю (Одинцова С. С.), синтез функціональних стилів (Буц І. В.), національно марковані «російські» концепти (Барінова О. В.) [Там само].

Мета і завдання статті. Метою статті є встановлення вербалізованих форм національної ментальності в творчості Томаса Манна. Для досягнення цієї мети було необхідним визначити

поняття національної ментальності в гуманітарних науках, виокремити властиві персонажам романів Томаса Манна національно марковані ментально-психологічні риси, провести лексико-стилістичний аналіз мовних засобів, які експліцитно чи імпліцитно відображають характери головних героїв романів, яких ми розглядаємо як суб'єктів ментальності німецького народу, що діють у взаємозв'язку із часопростором твору, відображеною у ньому епохою із властивими їй особливостями культури, норм поведінки, організації побуту та моральними орієнтирами.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Під національною ментальністю розуміємо сукупність варіативних форм світосприйняття, які властиві певним групам людей, об'єднаних у соціальні чи історичні спільноти. Національна ментальність існує на рівні індивідуальної та колективної свідомості, визначає властиві цим людям психологічні особливості, котрі лежать в основі звичаїв і моралі та формують способи їх поведінки стосовно зовнішньої дійсності. Художні тексти можуть розглядатись як джерело відомостей про ментальність етносу, оскільки вони містять інформацію про особливості культури народу, зафіксовані у мові [9, с. 96; 11, с. 34].

Роман Т. Манна «Будденброки» є одним із найбільш значних доробків довоєнної німецької і загалом європейської літератури. Роман описує загальний процес зникнення патриціїв буржуазії як притаманного ретроспективній Німеччині суспільного та соціального прошарку [1, с. 28–31].

Центральне місце роману займають представники третього покоління родини, діти Жана Будденброка Томас, Крістіан та Антонія Будденброк.

Розглянемо детальніше постать Томаса Будденброка. Чоловік є представником третього покоління родини Будденброк та носієм суперечливих рис характеру, залишаючись, проте, пристосованим до реальності та об'єктивним у власній оцінці дійсності. У цьому персонажі виявляє себе зміна життєвих пріоритетів, притаманна третьому поколінню родини. Аналіз мовного матеріалу, наявного у наведеному нижче фрагменті тексту, дає можливість виявити риси характеру чоловіка як носія нетипового для представників попередніх генерацій прагнення до абсолютного ідеалу зовнішнього вигляду. Звернемо увагу на застосування Т. Манном епітетів *präntentiös* (претензійний) та *anders* (інший), які слугують для характеристики чоловіка, що лунає у розмові між знайомими йому буржуа. Ці мовні одиниці зображають Томаса як особу, відмінну у власній діяльності та життєвих орієнтирах від попередніх поколінь родини (*Ein bisschen präntentiös, dieser Thomas Buddenbrook, ein bisschen...anders: anders auch als seine Vorfahren*).

Ein bisschen präntentiös, dieser Thomas Buddenbrook, ein bisschen...anders: anders auch als seine Vorfahren. Man wusste es, dass er nicht nur seine sämtlichen feinen und neumodischen

Kleidungsstücke - und er besaß deren ungewöhnlich viele: Pardessus, Röcke, Hüte, Westen, Beinkleider und Krawatten - , ja auch seine Wäsche aus Hamburg bezog. Man wusste sogar, dass er tagtäglich, manchmal sogar zweimal am Tage, das Hemd wechselte und sich das Taschentuch und den a la Napoleon III. ausgezogenen Schnurrbart parfümierte. Und das alles tat er nicht der Firma und der Repräsentation zuliebe – das Haus „Johann Buddenbrook“ hatte das nicht nötig -, sondern aus einer persönlichen Neigung zum Superfeinen und Aristokratischen... [13, S. 279].

Гіперболізоване прагнення зовнішнього ідеалу та купівлі великої кількості вишуканого одягу не було притаманним та звичним для попередніх генерацій представників родини. Стилістично ця відмінність маркується анадиплозою (ein bisschen...anders: anders auch als seine Vorfahren), призначення якої акцентувати увагу на відмінності Томаса Будденброка від попередніх поколінь – як його власної родини, так і буржуа загалом.

Несподіваним для громадськості стає факт зміни чоловіком сорочки кожен день або використання туалетної води для носової хустини. Важливим є зауваження про те, що Томас з витонченістю та педантичністю прагне до вишуканості не на благо фірми, а лише для задоволення власної потреби у зовнішній красі та аристократизмі (aus einer persönlichen Neigung zum Superfeinen und Aristokratischen). Психологічні риси типового буржуа старшого покоління детермінували наявність акуратності як прояву прагнення до порядку та необхідної для успішного ведення справ презентабельності власної особи (саме як презентабельного характеризував старий Йоганн Будденброк претендента на руку його дочки Тоні Бенедикта Грюнліха), проте вишуканість та підкреслений аристократизм зовнішнього вигляду був не необхідним, а швидше небажаним. Зазначену підсвідому психологічну стратегію поведінки можна інтерпретувати як ще один прояв переваги загального над особистісним, внутрішньої цілісності як людини справи та фактичних дій над претензійністю до ідеалу зовнішнього вигляду.

Розглянута з такої точки зору позиція Томаса Будденброка з його гіперболізованим прагненням до зовнішнього аристократизму, любов'ю до вишуканих речей підкреслюється також парентезою (und er besaß deren ungewöhnlich viele: Pardessus, Röcke, Hüte, Westen, Beinkleider und Krawatten), що містить номінації елементів наявного у гардеробі чоловіка одягу: пальт, піджаків, капелюхів, жакетів та краваток. Ставлення Томаса до свого зовнішнього вигляду може трактуватися як потенційна ознака занепаду класу буржуазії, що символічно замінює зміст на форму.

Роман «Чарівна гора», який належить до другого етапу творчості Т. Манна, отримав характеристику ключового роману німецької літератури ХХ століття. Символічне зображення замкнутого мікрокосму санаторію представляє панорамну картину життя європейського суспільства перед Першою світовою війною.

Головними персонажами твору є Ганс Касторп, молодий інженер, який відвідує свого брата у санаторії поблизу містечка Давос, його брат Йоахім, наставники Ганса пан Сеттембріні, апологет розвитку й просвітництва, єзуїт Нафта, гедоніст Пепперкорн та пані Шашо, яка виступає символом любовного потягу.

У постаті Йоахіма, кузена Ганса, відображаються особливості німецької національної ментальності, що підтверджується запропонованим нижче фрагментом мовного матеріалу роману:

Als Joachim durch das Zimmer kam, um ihn zu holen, wollte Hans Castorp sich umziehen, aber nun erlaubte Joachim es nicht mehr. Er haßte und verachtete Unpünktlichkeit. Wie man denn vorwärtskommen wolle und gesund werden, um Dienst machen zu können, sagte er, wenn man sogar zu schlapp sei, um die Essenszeit einzuhalten [14, S. 106].

Описана вище ситуація сприяє розумінню характеру Йоахіма як не лише представника німецького народу та суб'єкта його ментальності, а й як колишнього солдата, характер якого певною мірою орієнтований на норми військового виховання.

На нашу думку, ключовим лексичним вираженням особливостей особистості Йоахіма у цьому фрагменті тексту є лексема *Unpünktlichkeit*, (непунктуальність, неточність, неакуратність). Щоб зрозуміти експресивно-емоційне навантаження цієї ситуації, варто зауважити наявність дієслів *hassen* (ненавидіти) та *verachten* (зневажати, відчувати презирство), які відображають ставлення Йоахіма до цього соціального явища. У ментально-психологічному портреті чоловіка негативне сприйняття відсутності пунктуальності є виявом життєвої позиції. Наявність вищезазначених дієслів семантично та стилістично визначає негативну конотацію ситуації [5, с. 81], що дає змогу робити висновок про притаманні чоловіку ментально-психологічні риси.

У зазначеному фрагменті тексту дієслова *hassen* та *verachten* використані у синонімічному відношенні, характеризуючи ставлення чоловіка до відсутності акуратності та точності. Тому можна стверджувати про наявність у його ментально-психологічному портреті таких рис, як дисциплінованість, любов до порядку, пунктуальність, акуратність.

На прагнення до акуратності, точності та чіткості у всьому свідчить наявність підрядного речення мети, також доповненого використанням граматичної конструкції *um...zu + Infinitiv* (*Wie man denn vorwärtskommen wolle und gesund werden, um Dienst machen zu können*). Наявність цієї граматичної конструкції імпліцитно містить емоційно-сміслову навантаження, мета якого стилістично підсилити те, про що йде мова у підрядному реченні мети. У прикладі ключовою мовною одиницею для розуміння особистісних характеристик Йоахіма є лексема *Dienst*, зміст якої асоціюється зі службою, обов'язками. Такі особливості слова вказують на ставлення чоловіка до власної позиції у світі. Зовнішня дійсність обмежується необхідністю

виконувати власні (військові) обов'язки та служити державі. Тому він прагне вилікуватися та йти далі (vorwärtskommen). Використання вказаного дієслова як складової частини підрядного речення зазначає дисциплінованість, обов'язковість, цілеспрямованість людини.

Важливим для встановлення ментально-психологічної характеристики чоловіка ми вважаємо наявність у зазначеному контексті епітету schlapp. Семантика слова містить негативну конотацію: в'ялий, кволий, трухлявий, слабкий. Лексема, використана для опису ставлення Йоахіма до тих людей, які не дотримуються елементарної пунктуальності, засвідчує презирство до слабкості, акуратність та твердість думки у життєвих ситуаціях.

Висновки та перспектива подальшого дослідження. Отже, типовими для представників родини Будденброків (роман «Buddenbrooks») рисами є адекватна оцінка дійсності, перевага загальносімейного над особистісним, практичність, працьовитість, економність, самоповага, здоровий глузд та прагнення до впорядкування зовнішнього та внутрішнього світу. Типовими рисами персонажів роману «Чарівна гора» («Der Zauberberg») є практичність, дисциплінованість, любов до порядку, вірність власному обов'язку, пунктуальність, точність, педантичність. Для зазначених рис ментально-психологічного портрета персонажів твору властиве також передчуття війни, яке формує специфіку їх відображення у мові творів.

Перспектива дослідження ментальності німецького народу у творах письменника полягає, у першу чергу, в розширенні кола романів, за якими проводиться спостереження, та у порівнянні особливостей ментально-психологічних характеристик персонажів великих та малих прозових творів.

Джерела та література

1. Барінова Е. В. Русские концепты в творчестве Томаса Манна 1890 - 1920-х гг.: Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук: 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья» / Екатерина Витальевна Барінова; Нижегородский государственный лингвистический университет имени Н. А. Добролюбова – Нижний Новгород, 2007. – 187 с.

2. Волощук Є. В. Франц Кафка і Томас Манн: два типи модерністського художнього мислення (дисгармонійного і гармонійного) / Євгенія Валентинівна Волощук // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – Київ: Антропосвіт. – 2007. – № 10. – С. 54–57.

3. Воркачев С. Г. Вариативные и ассоциативные свойства телеономных лингвоконцептов / Сергей Георгиевич Воркачев – Волгоград: Парадигма, 2005. – 214 с.

4. Гуревич А. Я. Средневековый героический эпос германских народов. Вступ. статья в книге «Беовульф. Старшая Эдда. Песнь о Нибелунгах» // Библиотека всемирной литературы.

Серия первая. Том 9. / Арон Яковлевич Гуревич. – М.: Художественная литература, 1975. – 750 с.

5. Дудик П. С. Стилiстика української мови: Навчальний посiбник / Петро Семенович Дудик – К.: Видавничий центр «Академiя», 2005. – 368 с.

6. История европейской ментальности. Серия: Культурология / за редакцией Петера Динцельбахера. – К.: Лiтопис, 2004. – 722 с.

7. Карасик В. И. Этноспецифические концепты / Владимир Ильич Карасик // Введение в когнитивную лингвистику. – 2005. – № 6. – С. 61–105.

8. Мезенин С. М. Образность как лингвистическая категория / Сергей Максимович Мезенин // Вопросы языкознания. – 1983. – № 6. – С. 121–126.

9 Нечаева Н. В. Концепт ORDNUNG в немецкой языковой картине мира и его актуализация в институциональном типе дискурса. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук: 10.02.04 «Германские языки». Наталья Викторовна Нечаева; Барнаульский гуманитарный университет – Барнаул, 2011. – 192 с.

10. Приходько А. М. Концепти i концептосистеми в когнiтивно-дискурсивнiй парадигмi лiнгвiстики / Анатолiй Миколайович Приходько. – Запорiжжя: Прем'єр, 2008. – 322 с.

11. Флакман А. М. Немецкий язык как отражение ментальности его носителей: Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук: 10.02.04 «Германские языки» / Анна Михайловна Флакман; Нижегородский государственный лингвистический университет имени Н.А. Добролюбова – Нижний Новгород, 2005. – 185 с.

12. Mann Th. Bekenntnisse des Hochstaplers Felix Krull. Der Memoiren erster Teil. Der Erwählte / Thomas Mann. – Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag GmbH, 1965. – 987 S.

13. Mann Th. Buddenbrooks. Verfall einer Familie – Moskau: Verlag für fremdsprachige Literatur, 1956. – 1121 S.

14. Mann Th. Der Zauberberg. / Thomas Mann. – Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag GmbH, 1991. – 1234 S.

Thema 1. Der Begriff *Paradigma der wissenschaftlichen Forschung*. Das anthropozentrische Paradigma der Linguistik.

1. In der Sprachwissenschaft unterscheidet man traditionell ... Paradigmen:

A. 6

B. 3

C. 5

2. Das aktuelle anthropozentrische Paradigma ersetzt ...:

- A. system-strukturelles Paradigma
- B. generatives Paradigma
- C. historisch-vergleichendes Paradigma

3. "Kommunikativ-pragmatische Wende" erfolgte dank den Werken von ...:

- A. John Langshaw Austin, John Rogers Searle
- B. Avram Noam Chomsky
- C. Leo Weisgerber

4. Der Begriff *wissenschaftliches Paradigma* wurde von ... eingeführt:

- A. Thomas Samuel Kuhn
- B. Avram Noam Chomsky
- C. Roman Jakobson

5. Die allgemeine Theorie der Kommunikation ist die hauptsächliche Errungenschaft von ...:

- A. kognitiv-diskursiver Richtung
- B. kognitiv-semiotischer Richtung
- C. kommunikativ-pragmatischer Richtung

6. Referenztheorie wird im Rahmen von ... geforscht:

- A. kognitiv-diskursiver Richtung
- B. kognitiv-semiotischer Richtung
- C. kommunikativ-pragmatischer Richtung

7. ... gehört nicht zu den grundlegenden Prinzipien der Sprachforschung im Rahmen des neuen linguistischen Paradigmas:

- A. Explanatorität
- B. Expansionismus
- C. Historismus

8. In der Kognitionswissenschaft werden zwei Methoden der Modellierung kognitiver Systeme verwendet:

- A. Explanatorität und Anthropozentrismus
- B. Symbolismus und Konnektionismus
- C. Symbolismus und Anthropozentrismus

9. Visualisierung des Gehirns erfolgt heutzutage dank den Errungenschaften von ...:

- A. Kognitiver Ethologie
- B. Neurologie
- C. Künstlicher Intelligenz

10. Die Koexistenz vieler Bereiche moderner Linguistik ist durch die Entstehung von ... gekennzeichnet:

- A. interdisziplinären Wissenschaften
- B. mechanischer Kombination von Wissenschaften und ihren Methoden
- C. neuem linguistischem Paradigma

Thema 2. Grundlagen der kognitiven Linguistik.

1. Innerhalb der kognitiven Linguistik werden ... nicht erforscht:

- A. Frames
- B. kommunikative Strategien und Taktiken
- C. konzeptuelle Metapher und Metonymie.

2. Kognitionswissenschaft entstand ...:

- A. am Anfang der 80-er Jahre in Europa
- B. in der zweiten Hälfte der 1970-er Jahre in den Vereinigten Staaten von Amerika
- C. nach dem II Weltkrieg in den Vereinigten Staaten von Amerika.

3. Kognition bedeutet ...:

- A. Erforschung kognitiver Prozesse des Erwerbs von menschlichen Kenntnissen
- B. Erforschung der Funktionsweise von menschlichen Kenntnissen
- C. mentale Strukturen und Prozesse, die die ganze kognitive Tätigkeit des Menschen bestimmen.

4. Kognitive Linguistik erforscht ...:

- A. computergestützte Methoden der Modellierung kognitiver Systeme
- B. Sprache als Mittel der Widerspiegelung des Bewusstseins
- C. Prozess der Realisation der natürlichen und künstlichen Sprache.

5. Als operative Einheit der kognitiven Linguistik wird ... betrachtet:

- A. Logoepistem
- B. Konzept
- C. Mythologem.

6. Anhand vom Kognityp bestimmt man:

- A. verschiedene Aspekte des menschlichen Lebens
- B. konzeptuelles Weltbild des Sprechers
- C. intellektuellen Raum des Künstlers.

7. Als Konzept bezeichnet man ...:

- A. Reflexion im Prozess des Denkens der Ergebnisse kognitiver Tätigkeit
- B. mentale Vorstellungen des Individuums über die Realitäten der Welt
- C. verallgemeinerte Vorstellungen des Menschen über die Welt

8. Unter der Konzeptualisation versteht man ...:

- A. verbalisierte Informationen in Form von Konzepten
- B. Interpretation von Konzepten
- C. Verständnis der empfangenen Information, Modellierung von Objekten und Phänomenen, die zur Bildung bestimmter Vorstellungen über die Welt in Form von Konzepten führt.

9. Die Hauptmethode der modernen kognitiven Linguistik ist ...:

- A. Konzeptanalyse
- B. Kontextanalyse
- C. Semantische Analyse.

10. Als Forschungsgegenstand der Linguokognitologie betrachtet man ...:

- A. das sprachliche Weltbild und die Mittel ihrer Darstellung
- B. sprachliche Persönlichkeit und ihre Sprachtätigkeit
- C. Prozesse innerhalb des Verstehens von Texten.

Thema 3. Forschungsrichtungen der heutigen kognitiven Linguistik.

1. Theorie von kognitiven Modellen entwickelte ...:

- A. J. Lacoff
- B. E. Rosch
- C. Anna Wierzbicka

2. Gefüllter Slot wird ... genannt:

- A. Schema
- B. Skript

C. Terminal

3. Man unterscheidet folgende konzeptionelle Metaphern ...:

- A. Orientierungsmetaphern, strukturelle und ontologische Metaphern
- B. strukturelle, individuell-literarische und bildliche Metaphern
- C. ontologische, nominative, explikative Metaphern

4. Für semantische Prototypen ist ... charakteristisch:

- A. Vorhandensein des Zentralvertreters der Kategorie
- B. Anthropozentrismus
- C. Interkulturalität

5. Laut E. Rosch, befindet sich die menschliche Erfahrung auf ...:

- A. der oberen Kategorisierungsebene
- B. der niedrigen Kategorisierungsebene
- C. der Basiskategorisierungsebene

6. Im Rahmen von kognitiver Psychologie wurde die Prototypentheorie von ... entwickelt:

- A. L. Wittgenstein, Carl Gustav Jung
- B. B. Berlin, E. Rosch
- C. O. Kubrjakowa, O. Seliwanowa

7. Theorie von semantischen Prototypen wurde von ... entwickelt:

- A. E. Rosch
- B. Anna Wierzbicka
- C. Charles J. Fillmore

8. Konzeptuelle Metapher wurde von ... erforscht:

- A. Marvin Lee Minsky
- B. Ju. Stepanow
- C. George Lakoff

9. Kognitive Poetik erforscht ...:

- A. Textkonzepte
- B. linguokulturologische Konzepte
- C. lexikalisch-stilistische Besonderheiten von Texten

10. Im Rahmen der kognitiven Poetik werden die Tropen als ... erforscht:

- A. rhetorische Bildlichkeitsfiguren
- B. die im übertragenen Sinn verwendeten Wörter und Phrasen für die Verstärkung der Ausdruckskraft
- C. Methode der Forschung von Kognition

Thema 4. Sprachliches Weltbild im Kontext des anthropozentrischen Paradigmas der linguokulturellen Studien

1. Linguokulturologie erforscht ...:

- A. interkulturelle Kommunikation
- B. linguokulturologische Konzepte
- C. kulturelle Stereotype

2. Linguokulturologie entstand an der Schnittstelle von ...:

- A. Linguistik und Kulturologie
- B. Kulturologie und kognitiver Poetik
- C. Linguistik und Ethnopsychologie

3. Als Subjekt von Sprache und Kultur betrachtet man immer ...:

- A. Persönlichkeit
- B. Gesellschaft
- C. Persönlichkeit und Gesellschaft

4. Sprachliches Weltbild reflektiert ...:

- A. objektive Realien von verschiedenen Tätigkeitsbereichen
- B. die in der Sprache fixierte Widerspiegelung der Wirklichkeit
- C. Errungenschaften der internationalen Wissenschaft

5. Aus linguokulturologischer Sicht wurde Konzept von ... untersucht

- A. George Lakoff, Anna Wierzbicka
- B. Charles J. Fillmore
- C. W. Telija, W. Maslowa

6. Die Struktur von linguokulturologischen Konzepten hat ... beschrieben:

- A. Ju. Stepanow
- B. S. Workatschow
- C. Thomas Kuhn

7. Konzepte LEBEN und TOD gehören zu ...:

- A. Gruppenkonzepten
- B. Universalkonzepten
- C. individuellen Konzepten

8. Nationale Mentalität existiert auf der Ebene von dem...:

- A. individuellen
- B. kollektiven
- C. individuellen und kollektiven Bewusstsein

9. Die Mentalität der Ethnie kann sich in ... widerspiegeln:

- A. Kultur
- B. allen menschlichen Tätigkeitsbereichen
- C. Religion

10. Mentalität ist auf ... fixiert:

- A. allen sprachlichen Ebenen
- B. lexikalischer Ebene
- C. phonetischer Ebene

Thema 5. Psycholinguistik im modernen linguistischen Paradigma.

1. Forschungsgegenstand der Psycholinguistik bildet ...:

- A. menschliche Psyche
- B. Verbindung von Sprachereignissen oder Sprachsituationen
- C. Korrelation des Individuums mit der Struktur und den Funktionen der Sprachtätigkeit einerseits und der Sprache als Hauptkomponente des menschlichen Weltbildes andererseits

2. Man widmet besondere Aufmerksamkeit ...:

- A. der Sprachtätigkeit und der Kommunikation unter bestimmten erschwerenden Bedingungen
- B. biologischen Vorgängen innerhalb der Kommunikation
- C. Redeakten

3. Man beginnt psycholinguistische Forschungen immer mit ...:

- A. Introspektion
- B. Experiment

C. Beobachtungsmethode unter Naturbedingungen

4. Assoziatives Experiment, wobei die Probanden keine Beschränkungen haben, nennt man ...:

- A. gerichtetes Experiment
- B. Kettenexperiment
- C. freies Experiment

5. Die Benutzung von zweipoligen Skalen ist für ... charakteristisch:

- A. die Methodik des Lesens mit Selbstregulation der Geschwindigkeit
- B. die Methodik des semantischen Differentials
- C. die Methodik der Aufzeichnung der Augenbewegung

6. Die von O.R. Luria und O.S. Winogradowa entwickelte Methode heißt ...:

- A. die Methode des semantischen Radikals
- B. lexikales Priming (lexical priming)
- C. assoziatives Experiment

7. Das stochastische Modell der Sprachgenerierung wurde von ... entwickelt:

- A. amerikanischen Deskriptivisten
- B. George Miller und Noam Chomsky
- C. E. Rosch

8. Neurolinguistik untersucht ...:

- A. die Gehirnmechanismen der Sprachtätigkeit
- B. Sprachprozesse bei den lokalen Gehirnschädigungen
- C. Gehirnmechanismen der Sprachtätigkeit und jene Veränderungen in Sprachprozessen, die mit lokalen Gehirnschädigungen auftreten

9. Neurolinguistische Studien werden in ... durchgeführt:

- A. Syntax
- B. Phonetik
- C. allen wichtigen Bereichen der Linguistik

10. Die Untersuchung der Struktur und Funktionsweise des Gehirns absolut ohne Eindringen in das Gehirngewebe ist heutzutage dank ... möglich:

- A. Computertomographie
- B. magnetischer Kernresonanz
- C. den Neurodarstellungsmethoden

Thema 6. Kommunikative Linguistik.

1. Der Begriff *Kommunikation* bezeichnet ...:
 - A. Mittel des Umganges von entfernten Objekten
 - B. Fernmeldewesen
 - C. den Umgang von Menschen und anderen sozialen Subjekten

2. Zu den Methoden der Untersuchung von Kommunikation gehören ...:
 - A. pragmatische Analyse
 - B. Analyse von lexikographischen Definitionen
 - C. Diskurs-Analyse

3. Das lineare Kommunikationsmodell wurde von ... entwickelt:
 - A. W. Schramm
 - B. O. Lurija
 - C. Roman Jakobson

4. Unter dem Begriff *Kommunikationskanal* versteht man ...:
 - A. Interaktionsprozesse von verbalen und nonverbalen Kommunikationskomponenten
 - B. Regeln von kommunikativen Handlungen
 - C. Sprachmittel, die die Herstellung und Wahrnehmung der Nachricht beeinflussen

5. Akustische Sprachzeichen erfüllen ... Funktion:
 - A. perzeptive
 - B. signifikative
 - C. perzeptive und signifikative

6. Innerhalb der Interaktion von Kommunikanten unterscheidet man ...:
 - A. schriftliche Kommunikation
 - B. Monolog
 - C. Rede der direkten Kommunikation
7. Die kommunikative Absicht des Sprechers bestimmt ...:
 - A. das Verhalten des Gesprächspartners
 - B. Kommunikationsstrategie
 - C. Distanz zwischen Kommunikanten

8. Zu den Funktionen von nonverbalen Kommunikationsmitteln gehören ...:

- A. Ersetzung von verbalen Nachrichten
- B. Regulierung des Gesprächs
- C. Zielplanung

9. Redekultur umfasst ...:

- A. Beherrschung von Normen der mündlichen und schriftlichen literarischen Sprache
- B. Widerspiegelung des Zustandes von kulturellen Kenntnissen der Menschheit
- C. Teilgebiet der Sprachwissenschaft, das das Problem der Einhaltung von Sprachnormen berücksichtigt

10. Als Ursache von interkulturellen Missverständnissen kann ... markiert werden:

- A. unterschiedliche Wahrnehmung von Nachrichten
- B. unterschiedliche kulturelle Erfahrung von verschiedenen Kulturgemeinschaften
- C. universelles Verhalten, das für alle Kulturen typisch ist

Thema 7. Problematik der Textlinguistik.

1. Forschungsgegenstand der Textlinguistik bilden ...:

- A. Regeln der Konstruktion eines zusammenhängenden Textes und seiner semantischen Kategorien
- B. lexikalisch-stilistische Mittel, die innerhalb des Textes benutzt werden
- C. verbale und nonverbale Kommunikationsmittel

2. Als Vorläufer der heutigen Textlinguistik können ... genannt werden:

- A. Stilistik und Semantik
- B. Rhetorik und Stilistik
- C. Psycholinguistik und Diskursologie

3. Die Entstehung von Textlinguistik ist mit dem Namen von ... eng verbunden:

- A. George Lakoff
- B. Charles J. Fillmore
- C. Zellig Harris

4. Innerhalb der sowjetischen Sprachwissenschaft war die Entstehung von Textlinguistik mit den Ideen von ... verbunden:

- A. W. Maslowa
- B. Zellig Sabbetai Harri
- C. M. Bachtin

5. Funktionen eines Textes im (außersprachlichen) Kontext werden im Rahmen von ... untersucht:

- A. Textpragmatik
- B. Textsemantik
- C. Textsyntax

6. Laut ..., umfasst die Textwissenschaft Texttheorie, angewandte Textwissenschaft und Textanalyse:

- A. Teun Van Dijk
- B. H. Plett
- C. W. Wynogradow

7. Die Idee der Invarianz der Textstruktur wird in den Arbeiten von ... begründet:

- A. W. Telija
- B. I.R. Galperin
- C. M. Trubezkoi

8. Die textsyntaktische Kohärenz kann durch ... expliziert werden:

- A. lexikalisch-stilistische Mittel, Substitution
- B. Gemeinsamkeit von semantischen Merkmalen in den verschiedenen Texten
- C. Präsuppositionen

9. Laut ..., ist die Textwissenschaft eine interdisziplinäre Wissenschaft, die unabhängige wissenschaftliche Richtungen wie Theologie, Geschichte, Rechtswissenschaft usw., die sich auch mit dem Text befassen, integriert:

- A. Teun Van Dijk
- B. Anna Wierzbicka
- C. M. Bachtin

10. Kohäsion bezeichnet ...:

- A. die Einstellung des Textproduzenten, der einen Text bilden will, um ein Handlungsziel zu erreichen
- B. die Faktoren, die einen Text für eine Kommunikationssituation relevant machen
- C. formalen Zusammenhalt eines gesprochenen oder geschriebenen Textes

Thema 8. Soziolinguistik: moderne Forschungsrichtungen.

1. Die Soziolinguistik untersucht ...:

- A. Sprache und Sprachgebrauch im Kontext von Gesellschaft und Kultur
- B. Diskurs
- C. kommunikative Strategie und Taktik

2. Defizithypothese wurde von ... entwickelt:

- A. Z. Harris
- B. Basil Bernstein
- C. Avram Noam Chomsky

3. Differenzhypothese wurde von ... entwickelt:

- A. Basil Bernstein
- B. Anna Wierzbicka
- C. William Labov

4. Die Makrosoziolinguistik beschäftigt sich mit ...:

- A. Interaktion zwischen Sprache und Gesellschaft
- B. Sprachvariation ethnischer Herkunft
- C. Sprachvariation regionaler Herkunft

5. Code-Switching beschreibt ...:

- A. Bilinguismus
- B. Soziolekte, Pidgin- und Kreolsprachen
- C. Prozess der Vermischung von sprachlichen Varianten in bestimmten Situationen und aus bestimmten Gründen

6. Diskursives oder Sprachgebrauchsfeld, Rollenbeziehungen sind wichtig bei der Wahl von ...:

- A. Code
- B. Register
- C. Stil

7. Die Sprache wird durch außersprachliche Faktoren beeinflusst, die auf ... deutlich werden:

- A. allen Ebenen der Sprache
- B. der Ebene der Lexik
- C. der Ebene der Morphologie

8. Der Begriff *Soziolekt* bezeichnet ...:

- A. die von einer bestimmten Gruppe benutzte, fachspezifische Sprache
- B. besondere, regional eingrenzbare Sprachvariante (Mundart) innerhalb einer National- oder Standardsprache
- C. die Gesamtheit der sprachlichen Besonderheiten einer sozialen Gruppe

9. Pidgin bezeichnet ...:

- A. Mischungen mit den europäischen Sprachen
- B. eine grammatisch reduzierte, lexikalische Hilfssprache mit der Funktion der kommunikativen Bewältigung von Handelskontakten
- C. spezifische, meist eingeschränkte Themenbereiche

10. Bilingualismus charakterisiert ...:

- A. eine Fähigkeit des Menschen, mehr als eine Sprache zu sprechen
- B. stabile Sprachsituation mit einer strengen funktionalen Differenzierung zwischen einer niedrigen Sprachvarietät und einer davon deutlich unterschiedenen hohen Varietät
- C. funktionale sprachliche Unterschiede in Teilen der Gesellschaft

Thema 9. Moderne Gender-Linguistik.

1. Die Kategorie "Gender" beschreibt die Unterschiede von Begreifen ...:

- A. "Mann" und "Frau"
- B. "soziales Geschlecht" und "biologisches Geschlecht"
- C. "soziokulturelles Geschlecht" und "biologisches Geschlecht"

2. Sprachlicher Sexismus bezeichnet ...:

- A. Gender-Diskriminationen in der Sprache
- B. Bezeichnung von Frau und Mann in der Sprache
- C. sprachliche Widerspiegelung von biologischem Geschlecht

3. Sprachliche Toleranz gründet sich auf ...:

- A. Rassenzugehörigkeit
- B. Kampf um gleiche Rechte
- C. religiöser, ethnischer und Gender-Toleranz

3. Kategorie *Gender* entstand ...:

- A. in 60er - Anfang 70-er Jahren des XX Jahrhunderts
- B. in 90-er Jahren des XX Jahrhunderts
- C. am Anfang des XXI Jahrhunderts

4. Weibliche Sprachkompetenz hat ... beschrieben:

- A. W. von Humboldt
- B. Otto Jespersen

C. W.W. Winogradow

5. Kommunikatives Verhalten von Männern und Frauen umfasst ...:

- A. typische Strategien und Taktiken, genderspezifische Wahl von lexikalischen Einheiten, Kommunikationszielen, Präferenzen bei der Wahl der Lexik, syntaktischen Konstruktionen
- B. genderspezifische Wahl von lexikalischen Einheiten, Kommunikationszielen
- C. Präferenzen bei der Wahl der Lexik, syntaktischen Konstruktionen

6. Das erste Werk der feministischen Sprachkritik war ...:

- A. "Eine Sprache für beide Geschlechter. Richtlinien für einen nicht-sexistischen Sprachgebrauch" von Marlis Hellinger, Christine Bierbach
- B. „Alle Menschen werden Schwestern“ von Luise Pusch
- C. "Language and women's Place" von Robin Lakoff

7. Sprachliche Asymmetrien bezeichnen ...:

- A. patriarchalische Stereotype, die in der Sprache fixiert sind
- B. Existenz von kulturell-symbolischen Reihen, die die Elemente des Weiblichen und des Männlichen beinhalten
- C. bewusste Rationierung der Sprachpolitik

8. Gleichsetzung der Begriffe *Mensch und Mann* gehören zu den Merkmalen von ...:

- A. Androzentrismus
- B. Antrophozentrismus
- C. Feministischer Sprachforschung

9. Ein typisches Merkmal der Konstruktion des für Frauen charakteristischen Textes bildet ...:

- A. Benutzung weniger Sprachmittel
- B. Einbeziehung in die Konversation von Themen, die in der Kommunikationsumgebung entstehen
- C. Benutzung von Terminologie, Streben nach Genauigkeit von Nominationen

10. Gender-Stereotype sind ...:

- A. kulturell und sozial bedingte Meinungen über die Eigenschaften und Verhaltensnormen der Vertreter beider Geschlechter
- B. besondere Formen der Informationsverarbeitung
- C. sozial und kulturell bedingte Merkmale der Kommunikation von Männern und Frauen

Thema 10. Die Grundlagen der Hermeneutik und der Semiotik.

1. Klassische Hermeneutik bezeichnet ...:

- A. Forschung vom hermeneutischen Zirkel
- B. allgemeine Theorie der Interpretation von Texten
- C. Forschung von lexikalisch-stilistischen Besonderheiten des Textes

2. Die Entwicklung der Hermeneutik ist mit folgenden Namen verbunden:

- A. Avram Noam Chomsky, E. Rosch
- B. Jo. Sternin, W. Maslowa
- C. Friedrich Schleiermacher, H. Gadamer

3. Forschungsgegenstand der Hermeneutik ist ...:

- A. Verstehen des Textes, das als mentale Sinnerfassung, mentale Verarbeitung von Textinformation, deren Folge der korrekte Gebrauch des Textes und die Antwort darauf bilden, interpretiert wird
- B. klassische Texte
- C. Interpretation der Bibel

4. Die Entwicklung der Rekonstruktion-Hermeneutik ist eng mit ... verbunden:

- A. der Konzeption von G.-G. Gadamer
- B. der Konzeption von J. Habermas
- C. der Konzeption von W. Dilthey

5. Das hermeneutische Dreieck bezeichnet ...:

- A. die Psychologie des Autors, seine Motive, seine Mentalität
- B. Beziehungen zwischen dem Autor des Textes, dem Text selbst und dem Leser
- C. Mentalität und Lebensweise des Lesers und des Autors

6. Für Verstehen ist es wichtig, ...:

- A. jede semiotische Einheit des Textes (z. B. jedes Wort im Text) zu entschlüsseln
- B. Kontext des Satzes zu verstehen
- C. jede semiotische Einheit des Textes (z. B. jedes Wort im Text) zu entschlüsseln, die grammatischen Prinzipien der Konjugation, den Kontext des Satzes zu verstehen und ihn im allgemeinen Kontext der Kultur wahrzunehmen

7. Im XX Jahrhundert entwickelte sich die Hermeneutik in ...:

- A. zwei Richtungen
- B. fünf Richtungen
- C. vier Richtungen

8. Man unterscheidet ...:

- A. theologische, soziologische, sozioökonomische, naturwissenschaftliche Hermeneutik
- B. philologische, rechtswissenschaftliche, theologische, soziologische, sozioökonomische, naturwissenschaftliche Hermeneutik
- C. theologische, soziologische, sozioökonomische, naturwissenschaftliche Hermeneutik

9. Verstehen bezeichnet ...:

- A. Moment der sachlich-praktischen Verbindung des Subjekts mit dem Objekt
- B. direkte Widerspiegelung von den im Text verborgenen Informationen
- C. Phänomenologie der menschlichen Existenz

10. Der Begründer der Semiotik ist ...:

- A. Ch. Pearce
- B. Z. Harris
- C. D. Viehweger